

ASTERISK
NOVEMBER 2010

NR. 55
DANMARKS PÆDAGOGISKE UNIVERSITETSSKOLE
AARHUS UNIVERSITET

KONKURRENCESTATENS EGOIDEAL TRÆDER FREM

Folkeskolen er ved at blive en del af konkurrencestatens ideologi, og det skaber nye idealer for individet og fællesskabet i skolen – og gør op med skolen som demokratisk reservat

Danske elever er verdens-
mestre i demokrati

Er demokrati en modgift
mod ekstremisme?

Depression er en
moderne succeshistorie

”ECONOMY, STUPID!”

Af Lars Qvortrup
dekan, DPU

lq@dpu.dk

* ”Hvilke krav stiller videnssamfundet til folkeskolen?” Det spørgsmål blev stillet igen og igen af hans excellence Shaikh Mohammed bin Essa Al Khalifa og hans kongelige højhed Prins Salman bin Hamad Al Khalifa på den store og ambitiøse konference ’The Education Project’. De to var som henholdsvis direktør og bestyrelsesformand for ’Bahrain Economic Development Board’ ansvarlige for konferencen, som blev afholdt i kongedømmet Bahrain d. 8.-10. oktober 2010, og som samlede mere end 500 deltagere fra 50 lande, herunder et imponerende panel af undervisningsministre.

Lige så hyppigt spørgsmålet blev stillet, lige så enslydende var svaret: Folkeskolens elever skal lære at gøre nytte i vidensøkonomien. Lærerne skal levere undervisning, hvis resultater kan måles. Og politikerne skal tænke langsigtet og økonomisk og betragte folkeskolen som et investeringsobjekt. For uddannelse har effekt på bruttonationalproduktet.

Baggrunden er, at i vor tid er alle nationer konkurrenter på det globale, vidensøkonomiske marked, uanset om de hedder Holland eller Bahrain, USA eller Kina, Singapore eller Danmark. Hvis ikke politikerne investerer visionært, langsigtet og massivt, er det de andre lande, der løber med fremtidens velfærd. Derfor er investeringsobjektet, når nationerne rustet sig til konkurrencen, grundskolen som indgang til det samlede uddannelsessystem. Og derfor er det de økonomiske organisationer – det økonomiske udviklingsråd i Bahrain, Vækstforum i Danmark, OECD og Verdensbanken på det overnationale niveau – der stiller og besvarer vor tids strategiske uddannelsesspørgsmål.

Den uddannelsespolitiske målsætning har ændret sig: Så sent som år 2000 var målet for uddannelsesinvesteringerne ifølge Verdensbanken ”uddannelse for alle”. Fem år senere lød målet: ”Education for all and for the knowledge economy.” OECD udsendte for nylig en rapport, der beregnede omkostningerne ved ikke at investere ambitiøst nok i uddannelsessystemet: Baseret på undersøgelser af 40 års komparative undersøgelser af uddannelses-effekter konkluderer rapporten, at forskelle i undervisningsresultater – ”educational achievements” – fører til betydelige forskelle i nationernes økonomiske vækst. Hvis Danmark forbedrer sin PISA-score med det, der svarer til 25 point over de næste år, vil resultatet være 250 procents forøgelse af bruttonationalproduktet i 2090. Store summer, ambitiøse reformer og lange tidshorisonter? Ja, for det tager 20 år at gennemføre store uddannelsesreformer, og det tager 40 år, før hele arbejdsstyrken er udskiftet. Men hvis ikke vi tager initiativet i dag, løber de andre nationer med gevinsterne. Så også på uddannelsesområdet er økonomi blevet det afgørende argument.

”Det er et opmuntrende resultat, at danske elever er verdensmestre i demokrati, selv om beslutningstagerne tidligere ville have glædet sig over resultatet på demokratiets vegne, mens de nu om dage gør det i et vidensøkonomisk perspektiv.”

Derfor står uddannelsesreformer højest på listen over politiske reformer. Derfor har ingen nation råd til at tøve. For ganske vist kan det ikke mærkes i morgen og kun i beskedent omfang i denne eller næste valgperiode. Men om 60 år slår de fulde konsekvenser igennem.

Men hvad skal eleverne lære? Paratviden – i matematik, naturfag, engelsk og modersmål – er nødvendig, men langt fra tilstrækkelig. Lige så vigtig er evnen til at kunne nyttiggøre sin viden samt samarbejdsevne og kreativitet. Man skal ikke bare kunne give de korrekte svar. Man skal også kunne stille de gode spørgsmål og kritisere de forudsætninger, svarene bygger på. Man skal være kreativ, kritisk og samarbejdsduelig, fx som aktiv medborger i et demokratisk samvirke.

Derfor er det opmuntrende, at danske elever er verdensmestre i demokrati. De ved lige så meget som eller mere end deres udenlandske kammerater om emnet, og deres færdigheder som aktive medborgere er helt i top. Resultatet er som sagt opmuntrende, selv om beslutningstagerne tidligere ville have glædet sig over resultatet på demokratiets vegne, mens de nu om dage gør det i et vidensøkonomisk perspektiv.

Men lige så opmuntrende er det, at vi deler verdensmesterskabet med de finske elever. Hvorfor? Fordi eleverne fra Finland også er verdensmestre i de fag, som danske elever står svagere i: Modersmål, engelsk, matematik og naturfag. Det er opmuntrende, fordi det viser, at læring ikke er et nulsumspil. Man bliver hverken underkuet eller en dårlig medborger af at tilegne sig basale kundskaber. Tværtimod, må man sige: Viden er de engagerede holdningers forudsætning. Og kan man begge dele, er chancen stor for, at også vores børnebørn har råd til at komme på alderdomshjem.

Asterisk nr. 55

November 2010

Tema

* Opdragelse til demokrati

Design: 1508 A/S

Forside: Istockphoto

Tryk: Scanprint A/S

ISSN nr.: 1601-5754

Oplag: 20.300

Redaktionens adresser

Danmarks Pædagogiske
Universitetsskole
Aarhus Universitet
Tuborgvej 164 ·
2400 København NV

Kontakt til redaktionen

E-mail: asterisk@dpu.dk
Telefon: 88 88 90 59

Abonnement

Abonnement er gratis
og kan bestilles på
www.dpu.dk/asterisk

Redaktører

Lars Qvortrup (ansv.)
Claus Holm
Camilla Mehlsen

Redaktionskomité

Ida Juul
Frans Ørsted Andersen
Dorthe Staunæs
Jens Christian Nielsen
Søren Kjær Jensen

Korrektur

Kirsten Kovacs

Asterisk udgives seks
gange årligt af Danmarks
Pædagogiske Universitetsskole,
Aarhus Universitet.
Magasinet bringer artikler om
universitetsskolens forskning
og det pædagogiske område
generelt. Artikler eller illustrationer
må ikke eftertrykkes uden
tilladelse fra Asterisk.

06**DANSKE ELEVER ER VERDENSMESTRE I DEMOKRATI**

Danske skoleelever plejer at sakke bagud i internationale undersøgelser, men når det kommer til viden om politik og samfund, er danske 8.-klasse-elever helt i front.

10**SKOLEN SKABER 'SOLDATER'
I NATIONERNES KONKURRENCE**

Engang skulle skolen bidrage til at skabe ét dansk folk og én dansk borger i nationalstaten. Senere handlede det om velfærdsstaten. I dag skal skolen skabe de bedste 'soldater' i konkurrencestaten.

14**ER DEMOKRATI EN MODGIFT MOD EKSTREMISME?**

Undervisning i demokrati kan ikke forhindre, at unge udvikler antidemokratiske holdninger. Men hvis lærerne tør diskutere demokratiets svagheder og dilemmaer med eleverne, kan det være med til at gøre dem til ansvarlige samfundsborgere.

18**SORTE-HANSEN, KOMMU-KAREN OG ELEKTRO-ERIK**

I det sidste halve århundrede er forholdet mellem lærer og elev blevet stadig mere jævnbyrdigt, og læreren har taget afsked med sin ophøjede position bag katederet.

22**DEMOKRATI ER FOR DE MÅDEHOLDNE**

Samfundets stigende individyrkelse gør det mere aktuelt end nogensinde før at styrke elevernes medborgeridentitet. I et demokrati handler det om at sætte sig selv i parentes for at stræbe efter det fælles bedste, lyder det fra to forskere.

26**KOMMENTAR | ER DER EN FÆLLES
EUROPÆISK IDENTITET?**

Gennem historiens hårde skole har EU lært, at den nationalromantiske tanke om ét folk og én måde at tænke på fører til had, krige og modborgerskab, skriver lektor Mads Th. Haugsted i kommentaren.

28**DEPRESSION ER EN MODERNE SUCCESHHISTORIE**

” I et samfund, hvor folk konstant indtager stoffer, kan vi ikke længere vide, hvem der er sig selv. Vi kan ikke engang vide, hvem der er normal. 'Hvem' er nøgleordet, for det betegner det sted, hvor der er et subjekt. Spørgsmålet er, om vi er vidne til dets forsvinden.

Sociolog Alain Ehrenberg

DANMARKS PÆDAGOGISKE
UNIVERSITETSSKOLE
AARHUS UNIVERSITET

DPU'S MASTERUDDANNELSER FORÅR 2011

Læs mere om DPU's
masteruddannelser på
www.dpu.dk/master

I foråret 2011 udbyder DPU, Aarhus Universitet, **Masteruddannelsen som fleksibelt forløb** samt en lang række enkeltmoduler.

Ansøgningsfrist:
15. november 2010

Undervisningen foregår primært i København.
Du kan vælge moduler fra følgende masteruddannelser:

Medborgerskab
Socialpædagogik
Professionsudvikling
Specialpædagogik
Ledelse af uddannelsesinstitutioner
Sundhedspædagogik
Voksenuddannelse
Vejledning
Dansk som andetsprog (København og Århus)
Leadership and Innovation in Complex Systems

b

KORT NYT

FOTO: ANSKUELSESTAVLE FRA 1872

ANSKUELSESTAVLER 2.0

Et digitalt arkiv med billeder af originale anskuelsestavler er netop gået i luften. Tavlerne er blevet brugt i undervisningen i tyske, hollandske og danske skoler helt tilbage til 1830'erne. Projektet er støttet af EU, og det danske bidrag kommer fra Danmarks Pædagogiske Bibliotek, DPU, Aarhus Universitet.

www.historywallcharts.eu

NY DEKAN FOR KULTURVIDENSAB, AARHUS UNIVERSITET

Mette Thunø bliver ny dekan for det kommende hovedområde Kulturvidenskab på Aarhus Universitet, som DPU i fremtiden skal høre under. Hun kommer fra en stilling som prodekan for forskning og ph.d.-skoleleder ved Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

Læs mere på www.au.dk/nyheder/presse/2010/nyedekaner/

EU-KOMMISSÆR: MERE MOBILITET I UDDANNELSE

"Mobilitet udvider unges horisont. Når du rejser ud af dit land, bliver du et andet menneske. Du begynder at se tingene på en ny måde. Og det er færdigheder og kvalifikationer, som arbejdsgivere værdsætter meget," sådan lød ordene fra Androulla Vassiliou, EU-kommissær for undervisning, da hun d. 22. september besøgte DPU, Aarhus Universitet.

Se web tv-interview med kommissæren på www.dpu.dk/mobilitet

NYT FORSKNINGSPROJEKT OM LÆRINGSMILJØER PÅ HHX

Forskningsprojektet Læringsmiljø på hhx; kvaliteter og udfordringer (2008-2010) afdækker hhx' styrker og de udfordringer og dilemmaer, hhx står over for nu og i fremtiden. Forskerne har bl.a. undersøgt, hvilken indflydelse studiemiljø, sociale relationer og erhvervsarbejde har for elevernes uddannelsesforløb, samt hvordan undervisningen på hhx kan styrke overgangen til de videregående uddannelser.

Læs mere på www.cefu.dk

EUROPÆERNES IDENTITET LIGGER NU PÅ NETTET

DPU, Aarhus Universitet, er tovholder på et kulturprojekt, der sætter fokus på europæisk identitet og kulturel forståelse. Europæiske borgere har fortalt deres livshistorier til et digitalt arkiv til brug for forskere, undervisere og almindelige historieinteresserede mennesker. Et dommerpanel har nu kåret de bedste historier – heriblandt to danske.

Læs mere på www.europeanmemories.eu

Læs Mads Th. Haugsteds kommentar om projektet s. 26-27.

NYT STORT FORSKNINGSPROJEKT OM UDDANNELSE, MOBILITET OG MEDBORGERSKAB

Karen Valentin, lektor og ph.d. ved DPU, Aarhus Universitet, står i spidsen for projektet 'Education, Mobility and Citizenship'. Projektet belyser betydningen af uddannelse som en del af bredere mobilitetsstrategier for en ny kategori af migranter (ukrainske landbrugspraktikanter, nepalesiske universitetsstuderende og filippinske au pair-piger).

Læs mere på www.dpu.dk/educationalmigration

TRANSFER MELLE UDDANNELSE OG ARBEJDE

Hvorfor er det så svært at anvende, hvad man har lært? Og hvordan kan effekten af voksen- og efteruddannelse øges? Lektor Vibe Aarkrog og professor Bjarne Wahlgren, begge fra DPU, Aarhus Universitet forelæser om, hvordan vi kun bruger en meget begrænset del af det, vi lærer på et kursus eller af uddannelse. Forskning viser, at helt op til 85 procent af læringsindsatsen er spildt. Hvis man til gengæld kunne undervise kursister i at blive bedre til at handle, ser billedet helt anderledes ud.

Læs og se mere på www.dpu.dk/viden/transfer

DANSKE ELEVER ER VERDENSMESTRE I DEMOKRATI

Danske skoleelever plejer at sakke bagud i internationale undersøgelser, men når det kommer til viden om politik og samfund, er danske 8.-klasse-elever helt i front. En åben, demokratisk skolekultur og kritiske elever kan være en del af forklaringen på, hvorfor Danmark klarer sig bedst i en ny international undersøgelse om politisk dannelse i det 21. århundrede.

* ”Demokrati er det modsatte af diktatur. Det betyder, at folket bestemmer, at der ikke sidder en eller anden diktator i Irak. Det var grækerne, der fandt på det for mange år siden. På græsk betyder *Demos* folket, og *Kratos* betyder magt.”

Så prompte lyder forklaringen fra Jonathan fra 8. U på Sortedamskolen på Østerbro i København, når han bliver spurgt om, hvad demokrati er.

Og Jonathan er ikke et enestående vidunderbarn, når det kommer til viden om politik og samfund. I en ny international undersøgelse om politisk dannelse, The International Civic and Citizenship Education Study (ICCS), placerer danske 8.-klasse-elever sig helt i front målt på deres viden om demokrati, samfund og politik. De nordiske lande klarer sig alle godt, og det bunder ifølge forskerne i vores stærke demokratiske traditioner samt den udbredte sociale lighed, der kendetegner de nordiske velfærdssamfund.

”Den måde, der bliver spurgt på i undersøgelsen, matcher den måde, vi tænker på i den danske folkeskole. Der bliver spurgt ind til elevernes holdninger og værdier, og de bliver testet på deres evne til at reflektere. Det handler om bløde demokratiske værdier og det demokrati, der finder sted mellem mennesker i civilsamfundet, eksempelvis hvordan man ser på folk med anden etnisk oprindelse, og hvordan man forholder sig til diskrimination af minoriteter og køn,” siger Jens Bruun, lektor ved DPU, Aarhus Universitet, der er projektleder på den danske del af ICCS-undersøgelsen. Bag undersøgelsen står IEA (the International Association for the Evaluation of Educational Achievement). DPU har gennemført den danske del af undersøgelsen, der er baseret på test af 4.500 danske skoleelever

på 8. klassetrin. Hele undersøgelsen dækker 38 lande, hvor i alt 140.000 elever er blevet testet. Undersøgelsen dokumenterer, hvordan og hvor godt skolesystemer, skoler og lærere i hele verden forbereder eleverne på deres fremtidige liv som samfundsborgere.

Kritisk sans er vigtigst

En del af forklaringen på de danske elevers flotte placering i den nye undersøgelse skal ifølge Jens Bruun findes i vores skolekultur, som han betegner som dialogbaseret og demokratisk.

”Dansk skolekultur er præget af åben debatkultur og værdidiskussioner frem for et entydigt fokus på færdigheder. Når danske skoleelever trodsigt spørger ’hvorfor det?’, er det i virkeligheden, fordi skolen og lærerne tillader, at man udfordrer autoriteten og stiller sådanne spørgsmål. Og det gør eleverne i stand til at se verden og relativt komplekse problemstillinger fra flere vinkler,” siger Jens Bruun.

Og den del har Katrine fra 8.U på Sortedamskolen helt godt fat i: ”Det er vigtigt at lytte til flere stemmer, når man diskuterer noget – både her i klassen og derhjemme. Men også hvis der er en sag oppe i medierne. Man skal nogle gange lige stoppe op og overveje, om der måske er nogle ulemper ved det. Om man måske kunne gøre det på andre måder,” siger Katrine.

I ICCS-undersøgelsen har man bedt lærere og skoleledere vurdere, hvad der er det vigtigste mål med deres undervisning. Meget enstemmigt svarer de danske lærere, at det primære mål med undervisningen er at udvikle elevernes kritiske sans samt deres evne til at tænke selvstændigt. Faktisk

"Danske unge interesser sig for demokrati og samfundsforhold i en tidlig alder, og det skal vi være stolte af," siger unge-forsker Jens Bruun. Her debatterer 170 unge EU's fremtid i Folketingssalen.

FOTO: POLFOTO

mener 89 procent af de danske lærere, der er blevet spurgt i undersøgelsen, at dét er det primære mål med undervisningen.

Pernille Lindhardt Hansen, der er samfundsfaglærer på Sortedamskolen i København, er enig. I sin undervisning tager hun løbende aktuelle emner op, som er fremme i medierne. Ordet er frit, men hun bestræber sig på at udfordre sine elever til at tænke kritisk og selvstændigt.

"De bliver påvirket så mange steder fra, ikke mindst fra medierne, og derfor er det vigtigt, at de lærer at forholde sig kritisk til de emner, der er fremme i medierne. Hvis det handler om indvandrerbander, så spørger jeg for eksempel, om de kender nogle indvandrere, der klarer sig rigtig godt i det danske samfund. På den måde lærer de at forholde sig kritisk og nuanceret til det, de umiddelbart præsenteres for," siger Pernille Lindhardt Hansen.

Flere veje til gode resultater

Netop evnen til at kunne tænke selvstændigt og kritisk er måske en af årsagerne til, at de danske elever klarer sig bedre end elever fra Thailand, Indonesien og Guatemala, der ligger længere nede på listen.

"Danske elever er stærke, når det gælder evnen til at forholde sig til deres egen og andres måde at se verden på. Med andre ord: De kan reflektere over, anvende og vurdere deres viden. Og det tæller i den her undersøgelse," siger Jens Bruun.

Dialogbaseret undervisning og åben skolekultur kan dog ikke alene forklare, hvorfor nogle lande klarer sig bedre end andre i ICCS-undersøgelsen.

DEMOKRATI ER DET MODSATTE AF DIKTATUR. DET BETYDER, AT FOLKET BESTEMMER, AT DER IKKE SIDDER EN ELLER ANDEN DIKTATOR I IRAK

Jonathan fra 8.U på Sortedamskolen

Eleverne fra Taiwan og Sydkorea, hvor undervisningen ikke er udpræget dialogbaseret, men snarere kendt for paratviden og multiple choice test, ligger også blandt top fem i ICCS-undersøgelsen. Hvorfor? Jens Bruun og resten af det internationale forskerhold bag undersøgelsen har endnu ingen klare svar:

"Resultaterne viser, at gode testresultater kan fremkomme på meget forskellig baggrund. Og derfor handler det formodentlig ikke om at finde én bestemt forklaring. Vi kan i hvert fald ikke entydigt forklare det med henvisning til landets kultur. Det handler formodentlig om forskellige, komplekse sammenhænge mellem landets kultur, skolekultur og undervisningsmetoder. I den fremadrettede forskning på området vil vi derfor identificere forskellige typer af samspil mellem undervisningens organisering, form og indhold," siger Jens Bruun. ►

TOP 10 I POLITIK

Normalt får danske skoleelever baghjul af de finske og asiatiske elever i internationale komparative undersøgelser. Men The International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) tegner et noget andet billede. Elever i de nordiske lande og to asiatiske lande udgør top fem i undersøgelsen.

1. Danmark*
2. Finland*
3. Sydkorea
4. Taiwan
5. Sverige
6. Polen
7. Irland
8. Schweiz
9. Lichtenstein
10. Italien

* Danmark opnår en delt førsteplads med Finland på en test om samfundsfaglige kundskaber og færdigheder og ligger sammen med Sydkorea og Taiwan (Taipei) i en gruppe signifikant over alle andre lande. I alt indgår 38 lande i undersøgelsen.

Læs mere om undersøgelsen på www.dpu.dk/medborgerskab

Værdier i søgelyset

Det er 10 år siden, man gennemførte en lignende undersøgelse, og her fik Danmark en middelplassering. Men dengang havde spørgsmålene en lidt anden karakter, og det gør det svært at konstatere, om vi er gået frem eller tilbage siden sidst. Eleverne blev dengang primært testet på deres paratviden om politiske institutioners indretning og sammenhænge. I den nye undersøgelse er det derimod elevernes demokratiske værdier og holdninger, der er i søgelyset.

ICCS er en anden form for undersøgelse end de kendte PISA- og PIRLS-undersøgelser, der tester elevernes regne- og læsefærdigheder. Spørgeskemaet i ICCS-undersøgelsen afdækker elevernes holdninger og værdier, og derfor må man gå anderledes til værks både i spørgeskemaet og analyserne, som skal gøre os klogere på, hvordan skolen forbereder elever til at blive demokratiske borgere – eller det, der med forskernes betegnelse, hedder politiske dannelse.

”Politisk dannelse omfatter dels den samfundsfaglige viden, skolen giver eleverne gennem undervisning i historie og samfundsfag, og dels den demokratiske opdragelse, eleverne får gennem hele deres skolegang. Det handler om værdidiskussioner og om, hvordan man bibringer eleverne de gode demokratiske traditioner,” forklarer Jens Bruun.

Nuvel, men hvordan måler man noget så abstrakt som demokratiske værdier og holdninger? Man spørger eksempelvis ind til elevernes tolerance over for etniske minoriteter, ligestillings spørgsmål og forhold, der vedrører menneskerettigheder. Og når de danske elever får sådanne spørgsmål, er de på hjemmebane. Det er også Pernille Lindhardt Hansens oplevelse som samfundsfaglærer i 8. klasse, hvor de har haft emner som ungdomskultur, kultursammenstød, bandekrig, tørklædedebat og skattesystemet til diskussion.

”Det er værdidiskussioner på højt plan, men det er min erfaring, at jeg er nødt til at relatere emnerne til en kontekst, eleverne kender. Når vi diskuterer demokrati, er det for eksempel nærliggende at drage en parallel til elevrådet her på skolen. Og når vi taler om kultursammenstød, tager vi udgangspunkt i den virkelighed, de oplever i deres eget gadebillede her i København,” siger Pernille Lindhardt Hansen.

Men så går diskussionen i klasselokalet også højt. Og det er egentlig ikke så mærkeligt, for ifølge ICCS-undersøgelsen har danske elever den mest positive oplevelse af klasserummets åbenhed. Kobler man det til, at danske lærere vægter elevernes kritiske tænkning og selvstændighed som mål for undervisningen, samt at danske elever ligger over gennemsnittet på deltagelse i dialogmøder i skolen, begynder man at kunne tegne en dansk skoleprofil.

Social baggrund har betydning

Det lyder jo alt sammen godt. Men inden vi klapper os selv alt for meget på skulderen, er det værd at hæfte sig ved, at ikke alle danske elever klarer sig lige flot. Der er faktisk en relativt stor spredning i flokken af danske elever, når det kommer til deres viden om politik og samfund.

Med det frie skolevalg er kontrasterne på Sortedamskolen på det ellers så mondæne Østerbro pludselig blevet mere markante. Her er elever med meget forskellige baggrunde – både kulturelt og socialt. Det viser sig særligt i samfundsfagstimerne, hvor Pernille Lindhardt Hansen oplever, at der er stor forskel på elevernes viden om politik og samfund. Og det ser hun i høj grad er betinget af deres sociale baggrund. Med andre ord stammer elevernes viden om politik og samfund mange andre steder fra end lige samfundsfagsundervisningen i skolen. Det gør det samtidig utroligt komplekst at måle elevernes politiske dannelse, netop fordi der er så mange faktorer, der ligger uden for skolens regi, som spiller ind. Jens Bruun forklarer:

”Vi er nødt til at tage højde for en række sociale faktorer, og derfor kobler vi elevernes svar sammen med sociale baggrundsvariabler som forældres uddannelse og arbejde. Det er forhold, som skolen ikke kan ændre på, men vi er nødt til at se hele sammenhængen, hvis vi skal forstå spredningen mellem de danske elever, når det kommer til deres viden om samfund og politik,” siger Jens Bruun.

Og her har det altså væsentlig betydning for elevernes politiske dannelse, hvad der bliver talt om rundt om spisebordet derhjemme, og om det er Nyhederne eller Paradise Hotel, der kører i baggrunden. Derfor ser vi stadig en mærkbar spredning blandt de danske elever, når det kommer til deres viden om politik og samfund, forklarer Jens Bruun:

”Danmark har en elite, som ingen andre lande matcher. Vi har den største andel af meget dygtige elever. Men vi har også en lille gruppe, der ligger noget lavere. Og derfor fremstår spredningen stor i Danmark. Men vi skal hæfte os ved, at de elever, der kommer ud med den laveste score, trods alt placerer sig højt sammenlignet med de elever, der klarer sig dårligst i de andre lande.”

Retten til at trykke Muhammed-tegninger

Demokratiske rettigheder og menneskerettigheder er fundamentale begreber i den demokratiske tankegang, og det bliver der derfor spurgt ind til i ICCS-undersøgelsen. Her er de danske elever godt med. Også på Sortedamskolen, hvor eleverne beretter om en sag, hvor en kvinde i Pakistan blev stenet ihjel, fordi hun var blevet gravid uden for ægteskab. Og det er tydeligvis noget, der forarger de danske elever: ”Det er vildt, at de kan tænke sådan,” siger Bastian fra 8. U. ”Det er klart i modstrid med menneskerettighederne.”

Men politisk dannelse handler også om at forstå, hvorfor man nogle steder i verden tænker anderledes, end vi gør i vores del af verden. For eksempel hvorfor det krænker nogle muslimer, når aviserne i Danmark trykker de kontroversielle Muhammed-tegninger, der nåede jorden rundt. Når eleverne fra Sortedamskolen skal forklare, hvad demokratiske rettigheder er for noget, er det da også sagen om Muhammed-tegningerne, der popper op som det første.

”Det handlede om ytringsfrihed. Men det er bare ikke alle lande, der sætter ytringsfriheden lige så højt, som vi gør her i Danmark, og det var det, der var problemet. Det var derfor, tegningerne skabte så meget uro,” siger Bastian.

Jonathan reflekterer videre og supplerer: ”Man prøvede nok bare nogle grænser af. Og så fandt man ud af, at de tænker anderledes, end vi gør her i Danmark.”

Balance mellem frihed og fælles værdier

Drengenes refleksioner er sigende for den svære balancegang, der i praksis er forbundet med begrebet politisk dannelse. Det er et spørgsmål om at finde en passende afvejning mellem individuel frihed og demokratiske værdier på den ene side og hensyn til fællesskabet på den anden side.

”Den politiske dannelse er spændt ud mellem to spektre. Vi skal på den ene side alle sammen være nogenlunde enige om, hvilke værdier der gælder,

og hvad der er rigtigt og forkert i et samfund, og på den anden side skal eleverne lære at forholde sig kritisk til de kulturelle og universelle værdier, der gør sig gældende i den politiske debat. På den måde bliver det et spil mellem frihed og fællesskab. Og det kræver, at de kan tænke selvstændigt inden for nogle givne rammer, som de skal kende,” siger Jens Bruun.

Men hvorfor er det overhovedet vigtigt at vide noget om politik og samfund, når man går i 8. klasse? Hvis man spørger eleverne selv, lyder svaret, at de skal være godt klædt på til den dag, de skal stemme. Spørger man forskeren, er svaret nogenlunde det samme:

”Det overordnede formål med undersøgelsen er at lave en international kortlægning af, hvordan skolen forbereder eleverne til deres liv som demokratiske borgere i et demokratisk samfund. De danske unge er tilsyneladende meget interesserede i demokrati og samfundsforhold allerede i en alder af 14-15 år. Og det synes jeg egentlig, både de og vi skal være stolte over,” slutter Jens Bruun.

Af Mathilde Weirsøe
mawei@dpu.dk

JENS BRUUN

Adjunkt ved Institut for Pædagogik på DPU, Aarhus Universitet. Han forsker i politisk dannelse og har været projektleder på flere komparative internationale forskningsprojekter, heriblandt den nyeste ICCS-undersøgelse, der kortlægger 8.-klasse-elevens viden om politik og samfund.

www.dpu.dk/om/jebr

UDVALGTE DANSKE RESULTATER FRA DEN NYE ICCS-UNDERSØGELSE

Stor spredning i Danmark. Danmarks gennemsnit dækker over en større spredning end eksempelvis det finske resultat. Danmark har den største andel af meget dygtige elever, hvilket er baggrunden for spredningen. Danmark har meget små andele af elever med lave testscorer. Med andre ord ligger den danske spredning på et generelt meget højt niveau.

Pigerne klarer sig bedst. I de fleste lande opnår pigerne signifikant bedre testresultater end drengene. I Danmark er der imidlertid kun meget lille kønsforskel. Danske drenge er de dygtigste drenge i hele undersøgelsen. Finske piger er de dygtigste piger.

Det danske klasserum er mest åbent. Danmark ligger øverst på en skala, der er et mål for elevernes opfattelse af klasserummets åbenhed for politisk debat og uenighed.

Det går godt med ligestilling. Danmark ligger også meget højt på en international skala for holdning til ligestilling mellem de to køn.

Vil gerne stemme. Danske elever er blandt de absolut mest positive, når det gælder et spørgsmål om at ville stemme til nationale valg som voksen.

Kun lidt politisk og frivilligt arbejde uden for skolen. På området for politisk orienterede aktiviteter uden for skolen ligger danske elever internationalt set lavt, men i nordisk sammenhæng på gennemsnittet.

Kritisk tænkning er vigtigst. Når det gælder læreres prioritering af undervisningens mål, vurderer danske lærere ”elevernes kritiske og selvstændige tænkning” som det vigtigste mål for undervisningen, og de danske lærere vurderer det højest af alle lærere i undersøgelsen.

Danske immigrantbørn ligger højest. Beskrevet ud fra testgennemsnit er der relativt stor spredning på immigrantbørn og indfødte børn i Danmark. Gennemsnittet for immigrantbørn i Danmark er imidlertid blandt de absolut højeste i hele undersøgelsen.

SKOLEN SKABER 'SOLDATER' I NATIONERNES KONKURRENCE

Engang skulle skolen bidrage til at skabe ét dansk folk og én dansk borger i nationalstaten. Senere handlede det om at opdrage elever til at deltage i et demokratisk samfund som en del af velfærdsstaten. I dag skal skolen skabe de bedste 'soldater' i konkurrencestaten.

* Tidligere undervisningsminister Knud Heinesen sagde engang, at folkeskolens formålsparagraf er samfundets trosbekendelse til fælles værdier. ”Det har han ret i,” siger Ove K. Pedersen, der – efter et års forskningsophold i New York – nu sidder på sit kontor imellem flyttekasser og lægger sidste hånd på bogen ’Konkurrencestaten – forhandlingsøkonomiens institutionelle historie’. Et værk på godt 400 sider, der indeholder analyser af Danmarks udvikling gennem de sidste 160 år: fra nationalstat over velfærdsstat til konkurrencestat.

I bogen fokuserer han på tre skift i folkeskolens ’trosbekendelser’. 1937-loven er en del af en epoke, hvor det handler om at skabe ét dansk folk og én dansk borger med nationalstaten som ramme. 1975-loven handler om opdragelse til at deltage i et demokratisk samfund som en del af en velfærdsstat. Og så sker der igen noget relativt dramatisk med folkeskoleloven af 2006.

”Med loven fra 2006 kan vi for første gang i folkeskolens mere end 160 år lange historie sige, at skolen ikke har som primær opgave at danne den enkelte til at være borger eller deltager i et demokrati, men at udvikle den enkelte til ’soldat’ i nationernes konkurrence. Skolen skal nu primært fremme en forestilling om individ og samfund, der har med konkurrence at gøre, og kun sekundært bygger på idealer om et mere demokratisk samfund,” siger Ove K. Pedersen

Men hvad er en konkurrencestat? ”Velfærdsstaten beskyttede mod konjunkturudviklinger i den internationale økonomi. Konkurrencestaten derimod handler om at mobilisere hele befolkningen og virksomheder til at deltage i den globale konkurrence mod andre nationer,” forklarer Ove K. Pedersen og fortsætter: ”Ordet mobilisering knytter vi normalt sammen med krig. Når for eksempel det danske innovationsråd i 2005 taler om at totalmobilisere befolkningen i en global økonomi, så siger det noget. I hvert fald siger det mig, at nationernes konkurrence er en slags krig med andre midler.”

Og mobiliseringen sker først og fremmest i folkeskolen, for det er her, forestillinger om fællesskab og individ udvikles, mens andre afvikles – eller får mindre betydning.

Ud af reservatet

Konkurrencestaten gør op med skolen som demokratisk reservat! Sådan lyder Ove K. Pedersens synspunkt. Baggrunden for det er, at efterkrigstiden – fra midten af 1950’erne og frem til midten af 1990’erne – er en periode, hvor skolen er et reservat løsrevet fra arbejdslivet. Ifølge Ove K. Pedersen lod det sig gøre, fordi efterkrigstidens Danmark var præget af to fuldstændigt adskilte linjer i dansk politik. Én for samfundsøkonomi og én for værdikamp.

”Værdikampen handlede om at udnytte folkeskolen som et reservat, der kunne bruges til at ændre samfundet til det bedre. Skolen skulle åbne for, at alle enkeltindivider kunne realisere sig selv og overskride de uligheder, der fulgte med sølvskeen,” siger Ove K. Pedersen.

Særligt folkeskoleloven fra 1975 knæsetter forestillingen om skolen som opdrager til demokrati. Eleven skal – med lovens ord – dannes til ”medleven og medbestemmelse i et demokratisk samfund og til medansvar for løsning af fælles opgaver”. Det vil også sige, at individet som person realiserer sig som personlighed ved at påtage sig et medansvar for fællesskabet.

”Læreren får til opgave at respektere personens urørlighedszone – og den særlige opgave at overbevise den enkelte elev om at realisere sig selv og sin

personlighed gennem samtale. Det sker gennem deltagelse i et demokratisk fællesskab. Herved bliver demokratiet til mere og andet end et foreliggende sæt af regler og procedurer for magtens legitimering og deling,” siger Ove K. Pedersen.

Men dette reservat, denne demokratiforståelse, ændres med konkurrencestaten. I stedet får vi en mere normal situation oven på efterkrigstidsperioden, som Ove K. Pedersen betragter som en unik periode præget af en efter-Auschwitz-forestilling om mennesket. Det vil sige en moralisme knyttet til forestillingen om menneskets urørlighedszone. Hans pointe er, at denne krigserfaring ikke mere er så nærværende. Det er derimod behovet for økonomistyring af samfundet.

”Folkeskolen er i dag ved at blive en del af konkurrencestatens økonomisme, der i øjeblikket er kandidat til at blive samfundets ideologi nummer 1. Det skaber nye idealer for individet og fællesskabet i skolen,” fortæller han. Særligt det nye individideal vender vi stærkt tilbage til – men inden da en forklaring på, hvorfor det demokratiske reservat ikke overlevede.

Økonomismens demokrati

I bogen ’Demokratiets lette tilstand’ fra 1994 argumenterede Ove K. Pedersen for politikens eksplosion. Et udtryk, der pegede på, at politik og demokratisk politik i efterkrigstiden diffunderede ud til alle samfundets kroge; til kommunerne, til borgerne, til interesseorganisationer etc. Men i lyset af de sidste 20-25 års udvikling sker der den modsatte bevægelse: koncentration af magten.

”Allerede fra slutningen af 70’erne og 80’erne ser vi tegn på en tilbagevenden til parlamentarisme og demokrati i grundlovens forstand. Ud fra et deltagerperspektiv får man øje på en afdemokratisering, men ud fra et klassisk parlamentarisk perspektiv ser vi redemokratisering af magten i Folketinget og i regeringen,” konstaterer Ove K. Pedersen og fortsætter:

”Det bliver helt tydeligt, når man sammenligner folkeskoleloven af 1975 med 2006-loven. I 2006 skal skolen kun være præget af demokrati, i 1975 skulle den være bygget på demokrati. I 1975 handler det om at gøre den enkelte medansvarlig for demokrati – med det forbehold, at der var grænser for, hvad læreren kunne udsætte den enkelte for for at blive demokrat. 2006-loven handler om, at den enkelte skal lære om et demokrati defineret af andre og om de demokratiske kanaler, man kan benytte sig af eller lade være.”

Men hvorfor sker denne kovending og tilbagevenden til demokrati som formelle regler og normer, som egentlig rækker helt tilbage til 1849?

”I 60’erne og 70’erne fandt vi ud af, at vi ikke kunne finansiere demokrati som højeste værdi. Demokratiet bliver for dyrt. En systemfejl. Opgøret med velfærdsstaten er derfor også et opgør med denne periodes demokratiopfattelse. I stedet ser vi i dag et demokrati, der bliver sat under økonomisk styring. Spørgsmålene er, hvor langt man kan gå i forhold til at få interesserne til at underlægge sig denne økonomistyring? Og hvordan man for eksempel får pædagogiske professioner til at acceptere, at de bliver sat under ledelse? En ledelse, som dybest set handler om økonomisk styring af dem,” forklarer Ove K. Pedersen.

I dag er 70’erne synonyme med økonomisk krise. Tilsvarende er 80’erne og 90’erne synonyme med tiltrængte tilpasninger og opstramminger. Og det er denne strøm af kritik af velfærdsstaten, som for alvor rammer og river folkeskolen ud af sit reservat. I begyndelsen af 90’erne får folkeskolen for første gang at vide, at den skal tage sig alvorligt sammen.

”Det er menneskesyn og fællesskabs-syn, der er i kamp. Vi er vidner til en kamp mellem en pædagogik, der respekterer den enkeltes urørlighedszone og mennesket som noget gudbilledligt, og en rationel pædagogik, der bygger på det selvinteresserede individ.

Professor Ove K. Pedersen

”I bakspejlet kan vi sige, at konkurrencestaten startede i 1991. Her udkom IEA-undersøgelserne (International Association for the Evaluation of Educational Achievement, red.), der viste, at danske elever hverken skrev eller læste godt nok. Senere fulgte striben af PISA-undersøgelser. De fortalte alle det samme: Danske elever var ikke i PISA-toppen. De lå for dårligt placeret i den globale konkurrence. Og den borgerlige regering var ikke sen til at placere ansvaret i en folkeskole, der i for lang tid havde lagt for lidt vægt på faglighed og resultater og for meget på rundkredspædagogik og demokrati. Resultatet var, at alt for mange ikke var klar til at tage kampen op med det globale samfunds udfordringer,” siger Ove K. Pedersen.

Det opportunistiske individ

Hvilket individ er klar til de globale udfordringer? Det opportunistiske individ! Det er Ove K. Pedersens udtryk for det idealindivid, der lever op til konkurrencestatens krav. Men hvorfor bruge det nedsættende ord 'opportunist' som ideal?

”Jeg har en kritisk distance til forestillingen om det opportunistiske individ. Alligevel valgte jeg det, fordi det mest rammende beskriver den livsanskuelse, der hænger sammen med konkurrencestaten. I nutiden er den opportunistiske person én, der lader sig motivere af incitamenter. En person, hvis formål er at realisere sin egen nytte. Og en person, der gør det på sin måde: Ved at blive dannet, ved at opnå selvstændighed, ved at udvikle kreativitet osv. Det er sådan set lige gyldigt, hvordan vedkommende gør det, så længe personen maksimerer sin nytte i selvinteressens navn,” forklarer Ove K. Pedersen.

Ove K. Pedersen benytter sig af filosofen K.E. Løgstrups idé om livsanskuelser – det vil sige universalistiske bestemmelser af, hvor mennesket betragtes som noget, der er uden for menneskets eget herredømme – når han beskriver forskellen mellem velfærdsstatens og konkurrencestatens idealer for individet. Velfærdsstatens personideal var den eksistentielle person, mens det i konkurrencestaten er fagligheden, der skal åbne for den personlige udvikling i egen interesse. Det ændrer pædagogikken.

”Læreren skal ikke længere overbevise den enkelte elev om værdien af at realisere sig selv ved at få indsigt i sig selv – og gerne gennem en demokratisk dialog. I stedet skal læreren udsætte personen for en rationel pædagogik, der motiverer den enkelte til at tage ansvar for egen kompetenceudvikling.

Udgangspunktet er ikke et lykkeligt barn, men et modvilligt barn, et barn, der kan påvirkes ved at blive udsat for økonomiske incitamenter.”

Så lærerens rolle bliver at være en person, der anerkender, at eleven modtager undervisning, fordi det er i hans egen interesse. Den enkelte skal realisere sig selv gennem sin faglighed og de færdigheder, som personen løbende formår at tilegne sig. Ligesom den enkelte senere skal realisere sig selv gennem arbejde på et dynamisk arbejdsmarked.

Men her stopper det ikke, understreger Ove K. Pedersen: ”Lærere skal selv blive til opportunistiske individer. Tag mig selv som eksempel. Jeg skal uddanne et antal kandidater hvert år. Hvad er den mest opportune måde at gøre det på? Den lette måde er at uddanne departementschefernes sønner og døtre. De kan allerede spille klaver og kræver ikke meget vejledning. Børn fra andre typer af familier derimod – de kræver mere tid. Det samme dilemma sidder en moderne folkeskolelærer med. Læreren bliver kastet ud i et etisk øjeblik, hvor han skal afgøre med sig selv, hvilken for form opportunistisme han vil være bekendt, når han står med sin klasse.”

Klar kamp – uklart resultat

Har Ove K. Pedersen skrevet en bog om dybe og dramatiske forandringer? Det mener han ikke selv.

”Selv om mine analyser viser kovendinger og forandringer, så er der ingen abrupte brud. Man kan stadig spore nationalstaten og velfærdsstaten; og konkurrencestaten har kun sat sine første spor. Det betyder, at der sker ændringer, som er betydningsfulde. Men fortiden er ikke lagt i graven. I stedet lægges der flere arkæologiske lag til den lange historie, der fra 1870'erne til i dag drejer sig om at skabe en individualitet, der svarer til fællesskabets udfordringer. Og nu som tidligere står kampen om, hvor dominerende de enkelte lag skal være. Resultatet er uklart.”

Omvendt er det klart for Ove K. Pedersen, hvad kampen står mellem: ”Det er menneskesyn og fællesskabssyn, der er i kamp. Vi er vidner til en kamp mellem en pædagogik, der respekterer den enkeltes urørlighedszone og mennesket som noget gudbilledligt, og en rationel pædagogik, der bygger på det selvinteresserede individ. Hvis jeg har en bekymring, så handler det om, at den liberale idé om urørlighedszonen er truet af en rationel pædagogik, der griber for meget om sig. Det er værd at huske, at idealet om lighed mellem kønnene, mellem klasserne, mellem racer og så videre historisk er sikret ved at opbygge individuelle politiske og sociale rettigheder. Den kamp, som foregår i klasseværelset, mellem skolelederen og læreren og mellem lederen og kommunen er derfor vigtig. Den afgør, hvor opportunistiske vi vil blive som 'soldater' i nationernes konkurrence.”

Af Claus Holm
clho@dpu.dk

OVE K. PEDERSEN

Professor ved International Center for Business and Politics, Copenhagen Business School (CBS). Han forsker bl.a. i komparativ politisk økonomi, institutionel forandring og statsteori. Hans bog om Danmarks udvikling gennem de sidste 160 år, 'Konkurrencestaten – forhandlingsøkonomiens institutionelle historie', udkommer i 2011.

ASTERISK ANBEFALER

ARRANGEMENTER

* PÆDAGOGIKKEN SOM MØNSTERBRYDER

Professor Charlotte Ringsmose holder sin professortilrædelsesforelæsning om læringsmiljøets betydning for mønsterbrud fra den tidlige barndom og gennem skoleforløbet. Charlotte Ringsmose forsker i forebyggende miljøer knyttet til social arv og dagtilbud/skole.

29. oktober kl. 14-15 i Festsalen på DPU, København

* ALAIN EHRENBURG OM DEPRESSION OG SAMFUND

Den Femte Salon inviterer til offentlig forelæsning og debat med Alain Ehrenberg, fransk sociolog og forfatter til bogen 'Det udmattede selv - depression og samfund'. Arrangementet foregår på engelsk og afholdes af Den Femte Salon, som er Informations Forlag og magasinet Turbulens.net i samarbejde med DPU. Forelæsningen vil blive efterfulgt af uddybende spørgsmål fra inviterede opponenter.

29. oktober kl. 15.30-17 i Festsalen på DPU, København
Pris: 50 kr. Læs interview med Alain Ehrenberg s. 28-30

* MYTEN OM DEN FEJLSLAGNE INTEGRATION

Center for Ungdomsforskning inviterer til konference om den store gruppe af etniske minoritetsunge, som klarer sig godt i Danmark. Deltagerne modtager bogen 'I Danmark Er Jeg Født...'. Blandt talerne er seniorforsker Flemming Mikkelsen og direktør og journalist Hans Lassen. DR2-vært Jes Stein Pedersen er konferencier og interviewer.

1. november kl. 9.30-16 i Festsalen på DPU, København
Pris: 1.500 kr. Læs mere på www.cefu.dk

* PÆDAGOGISK FILOSOFI FYLDER 10 ÅR

Pædagogisk Filosofi blev etableret i Danmark for 10 år siden og indbyder til jubilæumsseminar, hvor vi både kan reflektere over fortiden og forsøge at pejle fremtidens udfordringer for pædagogisk filosofi. Der vil være forelæsninger af Lars-Henrik Schmidt, Peter Kemp, Anne-Marie Eggert Olsen, Lars Løvlie og Henrik Vase Frandsen.

13. november 9-18.30. DPU, lokale D169, København
Pris: 150 kr.

* KONFERENCE OM SPROG - EARLY LITERACY

Hvordan kan børnehaven iværksætte projektforsøg med forberedende læse- og skriveaktiviteter? BUPL, DLF og DPU afholder i samarbejde en konference om SPROGHISTORIER - Overgangspædagogik i et læse-skriveperspektiv: Sproghistorier som dokumentation.

17. november kl. 10-15. DPU, Niels Juelsgade 84, Århus
Pris: 750 kr. Læs mere om konferencen på www.dpu.dk/bld

* COLIN HEYWOOD FORELÆSER OM SKOLEHISTORIE

Professor Colin Heywood vil belyse skolens udvikling i det 19. århundrede i et barneperspektiv. Han er især kendt for sin brede fremstilling af barndommens historie, 'A History of Childhood'. Colin Heywood er inviteret af projektet 'Dansk Skolehistorie', som er finansieret af Carlsbergfondet og DPU.

18. november kl. 14-16. DPU, lokale D169, København
Gratis adgang - alle er velkomne. Se mere på www.dpu.dk/skolehistorie

* SAMTALER FRA TÅRNET: INTELLIGENT UNDERVISNINGSDIFFERENTIERING

Professor Jens Rasmussen forelæser om intelligent undervisningsdifferentiering: Enhedsskolen er i opløsning og erstattes af niveaudeling og deling efter læringsstil - i stedet bør man differentiere efter didaktiske kriterier. Arrangementet afholdes af DPU i samarbejde med forlaget DAFOLO, der er aktuell med udgivelse af bogen 'Undervisningsdifferentiering', redigeret af Niels Egelund med bidrag af blandt andre Jens Rasmussen.

23. november kl. 16.30-18 i Festsalen på DPU, København
Deltagelse er gratis, men tilmelding er nødvendig

* RELIGION AND CHILDHOOD EDUCATION

At present, we are witnessing renewed controversies over the place of religion in childhood education. The purpose of this research workshop is to explore the controversial nature of the relationship between religion and childhood education through a focus on the role children play. Among the invited speakers are Meenakshi Thapan from Delhi University, Peggy Froerer from Brunel University and Francesca Gobbo from University of Turin.

25 November 13-16. DPU, room D219, Copenhagen
Participation is free of charge

* TRANSNATIONALIZING SCHOLARSHIP

This research workshop sets focus on the worlds of educational anthropology. Researchers from the Danish School of Education will introduce to educational anthropology at the DPU, and international scholars will talk about "Studying across" and "At home and away".

26 November 10-16.30. DPU, room A403, Copenhagen
Participation is free of charge

* SKOLEBIBLIOTEKAREN SOM FORMIDLER

Center for Børnelitteratur på DPU, Aarhus Universitet holder seminar om skolebibliotekaren som formidler af ny viden om børnelitteratur og litteraturpædagogik. Der vil bl.a. være oplæg af lektor Anna Karlskov Skyggebjerg, der taler om 'Forfatterskabet som indgang til litteraturundervisningen', og af centerleder Nina Christensen, der taler om 'Billedbøger og billedromaner'.

2. december kl. 9.30-16. DPU, lokale D174, København
Pris: 175 kr.

Tilmelding til arrangementerne er nødvendig.

Læs mere og tilmeld dig på
www.dpu.dk/kalender

Er demokrati en modgift mod ekstremisme?

Undervisning i demokrati kan ikke forhindre, at unge udvikler antidemokratiske holdninger. Men hvis lærerne tør diskutere demokratiets svagheder og dilemmaer med eleverne, kan det være med til at gøre dem til ansvarlige samfundsborgere. Det mener to forskere med speciale i unge og radikaliserings.

* ”Det, der foregår i Afghanistan, har ikke noget med demokrati at gøre. Når den danske regering støtter præsident Karzai, kan jeg ikke tage alvorligt, at vi skal respektere Danmark som demokratisk forbillede.”

Sådan kan indvendingerne lyde fra en elev i folkeskolen, når en lærer i samfundsfag beskriver den danske indsats i Afghanistan. Eleverne godtager ikke uden videre de officielle begrundelser for dansk udenrigspolitik – eller beskrivelsen af Danmark som et velfungerende demokrati, der arbejder aktivt på at eksportere demokrati og menneskerettigheder til resten af verden.

Lærerne står med en massiv udfordring, når de skal leve op til folkeskolelovens krav om, at skolen skal ”forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre” og ”være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati”. Det er ikke nok at gennemgå grundloven og de parlamentariske institutioner og prise demokratiet som en vestlig - eller dansk - opfindelse, som bør spredes til resten af verden. Foregår undervisningen sådan, risikerer den at virke mod sin hensigt og gøre eleverne mere skeptiske over for demokratiet eller direkte fjendtligt indstillet over for samfundet og dets institutioner. Det mener to forskere med speciale i unge og radikaliserings, religionssociolog og lektor ved Aarhus

Universitet Lene Kühle og ph.d. i statskundskab og projektforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier, Jørgen Staun.

Lene Kühle har bl.a. kortlagt radikale holdninger blandt muslimske unge i Århus, og med udgangspunkt heri siger hun: ”En del unge kan fortælle om episoder fra skolen, hvor de har oplevet, at en lærer priser demokratiet, men ikke er åben for at diskutere dets svagheder. Nogle har forældre, der er flygtet fra mellemøstlige regimer, som undertrykker befolkningen og alligevel støttes af Vesten, og det får dem til at sætte spørgsmålstegn ved lærerens udlægning. Andre har oplevet diskrimination og er på den baggrund kritiske over for den danske selvforståelse som et demokratisk mønstersamfund. Tager læreren ikke den slags indvendinger alvorligt, kan det skabe stor frustration blandt de unge og være medvirkende årsag til, at de udvikler antidemokratiske holdninger.”

Radikaliserings er individuel

Folkeskolen er af regeringen udset til at spille en central rolle i indsatsen for at forebygge og bremse radikaliserings. Af regeringens handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliserings blandt unge fra januar 2009 fremgår det, at skolens undervisning i demokrati og

Folkeskolen er udset til at spille en central rolle i indsatsen mod radikaliserings, men kan undervisning i demokrati forhindre unge i at melde sig ind i yderliggående organisationer? På billedet demonstrerer det omstridte muslimske parti Hizb-ut-Tahrir i København, hvor de tager afstand til mere moderate muslimer i Danmark.

FOTO: POLFOTO

medborgerskab generelt skal styrkes, og at undervisningen i samfundsfag skal "bidrage til, at eleverne i praksis respekterer samfundets demokratiske spilleregler og grundværdier".

Både Lene Kühle og Jørgen Staun er imidlertid skeptiske over for ideen om, at man kan forebygge radikaliserings på den måde.

"Generelt ved vi meget lidt om, hvad der skaber radikaliserings. Der er lavet en del studier, som har kigget 'baglæns' på de terrorister, der har angrebet mål i Europa de seneste år. Men heldigvis er der jo ret få cases at arbejde med, så det er et spinkelt grundlag at vurdere noget ud fra. Desuden viser studierne af radikaliserede unge, at det er meget individuelt, hvordan radikaliserings finder sted, og hvilke faktorer der er afgørende for, at de måske i sidste ende griber til vold," siger Jørgen Staun.

Han har studeret de såkaldte 'faseteorier', som forsøger at beskrive radikaliseringsprocessen som et forløb gennem bestemte faser, der skridt for skridt fører den unge fra et liv som loyldig samfundsborger til en radikaliseret person, der er parat til at bruge vold og måske i sidste ende bliver terrorist.

"Faseteoriernes svaghed er, at de forsøger at generalisere noget, som ser ud til ikke at kunne generaliseres. Nogle unge bliver påvirket af propaganda

fra en person, de møder tilfældigt; andre inspireres af venner og slægtninge og andre igen ser ud til at tilslutte sig en antidemokratisk gruppe, fordi de søger et stærkt fællesskab, eller fordi de har personlige hævnmotiver. I nogle tilfælde deltager de unge i voldelige aktioner, og først herefter bliver deres holdninger radikaliseret, nærmest i et forsøg på at retfærdiggøre det, de har gjort. Andre udvikler radikale holdninger uden at gribe til vold," siger Jørgen Staun.

Når faseteoriene er så populære – og bl.a. indgår som en del af baggrunden for regeringens og Københavns Kommunes handlingsplaner mod radikaliserings – er det ifølge Jørgen Stauns vurdering, fordi "det ville være vældig praktisk, hvis teoriene var korrekte. Så kunne man identificere de unge, som er i risiko for at blive radikaliserede og gribe ind i tide, og man kunne forebygge via generelle indsatser, fx oplysning om demokrati. Men det giver forskningen ikke grundlag for. Så egentligt antiterrorarbejde må efterretningstjenesten tage sig af, og så må skolens rolle være at danne eleverne demokratisk, ikke fordi det kan forebygge terror, men fordi det er et mål i sig selv," siger han.

Lene Kühle er enig: "De forsøg, der har været, på at finde frem til et simpelt mønster i radikaliserings, er slået fejl. Fx er det ikke sådan, ►

” En elev skal kunne komme til sin lærer og fx undre sig over USA's politik over for Israel, uden at det fører til, at læreren straks griber telefonen for at ringe til en hotline og indberette et tilfælde af radikaliserings.

Islamforsker Lene Kühle

at radikaliserede unge alle har været udsat for diskrimination, er dårligt uddannede eller på anden måde dårligt integrerede. De mangler heller ikke viden om demokrati. Når de tager afstand fra demokratiet, gør de det på et oplyst grundlag og med klare begrundelser,” siger hun og henviser igen til de unges oplevelser af, at fx krigen i Afghanistan ikke er udtryk for sande demokratiske værdier, eller at den danske debat om religion og politik får dem til at føle, at den påståede åbne, demokratiske debat slet ikke er så åben endda.”

Tag eleverne alvorligt

Ifølge Lene Kühle skal undervisningen i skolen ikke handle så meget om at give eleverne faktuel kendskab til demokrati som om at udvikle en demokratisk kultur, hvor eleverne oplever, at deres holdninger og skepsis tages alvorligt:

”Et nyt studie fra England tyder på, at konspirationsteorier ser ud til at spille en væsentlig rolle i radikaliserings, ikke kun blandt muslimske unge, men generelt. Det betyder jo, at hvis undervisningen skal forebygge radikaliserings, skal lærerne kunne gå kvalificeret ind og diskutere fx en elevs påstand om, at det var CIA, der stod bag terrorangrebet 11. september. De skal være på omgangshøjde med eleverne, møde eleverne på deres niveau og tage deres verden alvorligt,” siger hun.

Begge forskere advarer imod, at folkeskolen gøres til redskab i en antiradikaliseringspolitik, der tager udgangspunkt i truslen om terror. ”Jeg er bekymret for, at den megen snak om radikaliserings kan virke modsat hensigten. Nogle af de unge, jeg har talt med, føler sig på forhånd mistænkeliggjort på grund af deres muslimske baggrund, og når de så hører, at de skal undervises i demokrati som modgift mod islamistiske tendenser, reagerer de med modvilje,” siger hun og tilføjer, at det massive fokus på radikaliserings også kan være en trussel mod den gode lærer-elev-relation.

”En elev skal kunne komme til sin lærer og fx undre sig over USA's politik over for Israel, uden at det fører til, at læreren straks griber telefonen for at ringe til en hotline og indberette et tilfælde af radikaliserings,” siger hun.

Jørgen Staun er enig. ”Det behøver ikke være noget faresignal, at unge i en periode udvikler ekstreme holdninger. Det er almindeligt, at man som ung – fx i et forsøg på at løsrive sig fra sine forældre – flirter med antidemokratiske holdninger for siden at vende tilbage til en mere pragmatisk linje. Det kender vi til, både når det gælder højreekstreme og venstreorienterede miljøer, og her mener jeg, at vi skal fastholde vores tradition for at diskutere med de unge i stedet for at udpege deres holdninger som illegitime,” siger han.

Både Kühle og Staun advarer desuden imod, at frygten for islamistisk ekstremisme kommer til at fylde så meget i billedet, at man ignorerer

de antidemokratiske holdninger i højrenationale og venstreorienterede miljøer. ”I en by som Århus, hvor vi undersøgte de islamiske miljøer, stødte jeg fx på en skole, hvor de største problemer med ekstremisme var elever med racistiske og nazistiske sympatier. Til gengæld havde lærerne ikke oplevet, at muslimske elever havde udtrykt ekstreme islamistiske holdninger,” fortæller Lene Kühle.

Drop skåltalerne

Lærerne skal altså tænke bredt, når de taler om radikaliserings, deres viden om aktuelle politiske forhold skal matche elevernes, og de skal droppe skåltalerne til fordel for en fordomsfri debat. Det mener i hvert fald Jørgen Staun og Lene Kühle. Men hvad siger en af dem, der har ansvar for at uddanne fremtidens lærere, rektor på Professionshøjskolen Metropol, Stefan Hermann?

”Jeg er enig i, at den centrale opgave for skolen og lærerne ikke alene er at give eleverne faktisk viden om demokrati og at danne dem til at praktisere det – og det på et oplyst grundlag,” siger Stefan Hermann.

”Det er næsten, som om vi tror, at det er i Danmark, demokratiet er blevet opfundet. Vi hylder nogle værdier, som er blevet så kulturaliserede, at vi nu og da ikke for alvor er parate til at diskutere dem. Demokrati er jo en livsform og ikke et pensum, kan man høre pædagogikken mene. Derfor risikerer den demokratiske dannelse en ekskluderende bias, så fx elever med etnisk minoritetsbaggrund ikke kan se sig selv som en del af fællesskabet,” siger han.

Stefan Hermanns vision for fremtidens folkeskole er derfor, at den skal sætte kritisk tænkning i højsædet: ”Vi skal nok ikke have et demokrati-fag, hvor vi hylder bestemte værdier og styreformere, og vi skal ikke tale om værdier som noget, vi har realiseret i Danmark. I stedet bør vi tale om demokratiske idealer som noget, vi i fællesskab skal stræbe efter. På den måde bliver samtalen inkluderende og socialiserende frem for normativ, og demokratiet et ideal, som det er en permanent udfordring at forsøge at realisere.”

Ligesom Staun og Kühle er han bekymret for, at antiradikaliseringsdagsordenen kommer til at fylde for meget. ”Jeg betvivler effektiviteten af særskilte indsatser, hvor alle lærere fx skal uddannes i, hvordan de kan forebygge radikaliserings. I stedet bør vi arbejde ud fra den tanke, at dannelse og oplysning tjener et anti-radikalt formål,” siger Stefan Hermann.

Af Malene Fenger-Grøndahl
asterisk@dpu.dk

Læs mere:

'En fælles og tryk fremtid. Handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliserings blandt unge'. Regeringen, januar 2009.

Lene Kühle & Lasse Lindekilde: 'Radicalization among Young Muslims in Aarhus'. Centre for Studies in Islamism and Radicalisation (CIR), januar 2010.

Jørgen Staun: 'Islamistisk radikaliserings. Afsked med simple forestillinger'. Social Kritik, nr. 119, september 2009.

Marco Goli & Shahamak Rezaei: 'House of War. Islamic Radicalisation in Denmark'. Centre for Studies in Islamism and Radicalisation (CIR), januar 2010.

Jamie Bartlett & Carl Miller: 'The Power of Unreason – Conspiracy Theories, Extremism and Counter-Terrorism'. Demos, London. August 2010.
www.demos.co.uk/publications/thepowerofunreason

FOREBYGGELSE AF RADIKALISERING BLANDT UNGE

Regeringen lancerede i januar 2009 en handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliserings blandt unge. Planen indeholder 22 konkrete initiativer, som skal modvirke anti-demokratiske kræfter og forebygge ekstremisme.

DPU, Aarhus Universitet er involveret i to initiativer inden for indsatsområdet 'Demokratisk fællesskab':

* Projekt "Medborgerskab Gennem Undervisning", som skal klæde skoleledere og ledere fra ungdomsuddannelserne på til at sætte gang i undervisning og aktiviteter, der giver eleverne kendskab til de principper, det danske folkestyre bygger på. Projektet er et samarbejde mellem DPU, Institut for Menneskerettigheder og Ungdomsbyen.
www.medborger.net

* Kursus i demokrati og aktivt medborgerskab for undervisere på sprogskoler i Danmark: Fra efteråret 2010 holder DPU korte efteruddannelseskurser om aktivt medborgerskab.

STEFAN HERMANN

Rektor på Professionshøjskolen Metropol. Han har skrevet adskillige artikler og bøger om uddannelsespolitiske, pædagogiske og sociologiske problemstillinger, blandt andet "Magt & oplysning – Folkeskolen 1950-2006" (2007).

JØRGEN STAUN

Ph.d., projektforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS). Hans forskningsområder er bl.a. terrorisme, radikaliserings, sikkerhedspolitik og Rusland og Østeuropa.

LENE KÜHLE

Ph.d., lektor i religionssociologi ved Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet. Hun forsker bl.a. i multireligiøsitet, islam, demokrati og magt. Hun har for nylig kortlagt radikale holdninger blandt muslimske unge i Århus i en videnskabelig rapport.

FOTO: POLFOTO

SORTE-HANSEN, KOMMU-KAREN OG ELEKTRO-ERIK

I det sidste halve århundrede er forholdet mellem lærer og elev blevet stadigt mere jævnbyrdigt, og læreren har taget afsked med sin ophøjede position bag katederet. Men læreren skal stadig skille sig ud som noget helt særligt og installere sig som autoritet, og det placerer læreren i et helt nyt paradoks.

* Da fysiklærer Knud Erik træder ind i klasseværelset, ser han en lille bunke gaver på sit bord og et flag tegnet på tavlen. Selv om det er Knud Eriks fødselsdag, overrasker det ham at få gaver fra en klasse, som i sidste time opførte sig så umuligt i fysiklokalet, at han nu har sendt dem i klasseværelset for at terpe teori.

Det er eleven Christian, der har fået ideen med gaverne på bordet. Christian er i dag voksen, men husker stadig episoden tydeligt: "Så begyndte han at pakke de der gaver ud, og der var bare ikke noget i, og til sidst der lå vi bare flade hen over bordet og slog armene i og bare grinede og syntes bare, det var helt fantastisk, indtil man kunne se på ham, at han bare stod nærmest med tårer i øjnene og slet ikke anede, hvad han skulle stille op."

Vi kender alle lærertypen Knud-Erik. Det er den lærer, som aldrig får styr på klassen, og som igen og igen bliver genstand for elevernes kollektive mobning. Det er "den helt umulige lærer", som er en af de lærertyper, ph.d.-stipendiat Helle Bjerg beskriver i sin afhandling.

"Den umulige lærer er den, der aldrig nogensinde bliver installeret i positionen som lærer. Han er udsat for elevernes hæmmingsløse drilleri. Eleverne

tildeler ham ikke autoritet. Og hvad værre er, Knud Erik forsøger at låne autoritet udefra ved at hente skoleinspektøren efter episoden med de tomme gaver. Men autoritet er ikke overførbart. Autoritet sættes mellem lærer og elev. Den enkelte lærerperson skal installeres som autoritet i sin relation til eleverne,” siger Helle Bjerg.

Man husker det sanselige

Helle Bjerg er ved at lægge sidste hånd på sin ph.d.-afhandling 'Skoling af lyst. Fornemmelser og fantasier i tre elevgenerationers erindringer om livet i skolen 1950-2000'. Til afhandlingen har hun interviewet en række tidligere elever fordelt på tre generationer: 50'erne, 70'erne og 90'erne.

”Det, der har slået mig ved materialet, er, hvad man kan huske. Man har jo glemt det meste, hvis man skal se tilbage på sin skoletid, men det, man kan huske, er sanselige episoder. Det kan være små detaljer om læreren, for eksempel at han havde skæve tænder, eller om man blev retfærdigt eller uretfærdigt behandlet af læreren,” siger Helle Bjerg.

Elevernes erindringer tegner et billede af forskellige lærertyper, der går igen på tværs af årtierne – til trods for at skolen og forholdet mellem lærer og elev har forandret sig gevaldigt i samme periode.

Svede-Søren, Elektro-Erik, Sorte-Hansen, Kommu-Karen, Tommeliden. Det er blot et lille udvalg af de lærer-øgenavne, som Helle Bjerg er stødt på i sine samtaler med de tidligere elever.

”Opfindsomheden blomstrer i erindringerne om at uddele øgenavne til både upopulære og populære lærere. Man siger typisk, at det udfordrer lærerens autoritet. Jeg vil snarere sige, at det er elevernes forsvar for autoriteten. Det vil sige, det er elevernes kamp for fantasien om, at det er læreren, der er eller sætter skolen. Og for at denne fantasi kan realiseres, må eleverne have fornemmelsen af, at lærerpersonen besidder det 'helt særlige', der skal til for at blive indsat i lærerpositionen,” siger hun.

Fra lighed til personlighed

Ifølge Helle Bjerg udfordres lærerens autoritet i alle tre generationer. Dogmerne 'at drille vikarer' og 'at kalde lærere øgenavne' er de samme på tværs af generationer, men det, der ændrer sig, er præmisserne for at få tildelt eller at få sig installeret som en autoritet, siger hun.

Når Helle Bjerg skal forklare forandringerne, peger hun på et større skift i de ideologier, der dominerer skolelivet. Ser man på 50'ernes klasseværelse, var det i høj grad præget af en 'retfærdigheds- og lighedsideologi', hvor læreren skulle udmåle retfærdighed og straf med udgangspunkt i en fast defineret norm med det mål at behandle alle elever ens. I årtierne efter udfolder der sig efterhånden en 'forskellighedsideologi', hvor læreren bliver den, der skal udveksle personlighed med udgangspunkt i en individualiseret vurdering for at kunne behandle alle elever forskelligt.

”En elev i 50'erne er en faglig elev, der kan skrive og regne rigtigt osv. Selvfølgelig er der også noget karakteropdragelse, og der er nogle dyder som høflighed, men det er ikke elevens person, læreren har med at gøre. I løbet af 70'erne bliver det faglige blik på eleven udvidet med et personligt blik og på eleven som socialt individ. Det bliver sat på spidsen i 90'erne – samtidig med at der er masser af den traditionelle faglighed med diktat, færdighedsregning osv. De to ideologier er begge stadig på spil, men vægten skifter,” siger Helle Bjerg.

”Forholdet mellem lærer og elev bliver mere og mere jævnbyrdigt med årene. I 70'erne kommer der en ny generation af lærere, som introducerer

”Forholdet mellem lærer og elev bliver mere og mere jævnbyrdigt med årene. I 70'erne kommer der en ny generation af lærere, som introducerer et helt nyt lærer-elev-forhold og kommer med et individualiseret blik, der afløser det standardiserede blik. Det er det store skift.”

Ph.d.-stipendiat Helle Bjerg

et helt nyt lærer-elev-forhold og kommer med et individualiseret blik, der afløser det standardiserede blik. Det er det store skift.”

Det er et forhold, der på mange måder er blevet meget mere behageligt, ikke mindst for eleven. Læreren derimod står i dag i et større paradoks end nogensinde før. I de senere årtier er der kommet et endnu større spændingsfelt mellem kravet om, at læreren skal være noget særligt og samtidig være som eleverne. Og hvem kan dømme, om lærerens individualiserede behandling af eleven er rigtig eller passende? Her er det ikke en højere 'objektiv' retfærdighed, men elevernes egen fornemmelse af at blive set og mødt på deres personligheder, som blive den afgørende instans.

”I dag er det eleverne, der afgør det spørgsmål og i sidste ende tildeler læreren autoritet. Den endelige autoritets plads er eleven. Det er ikke en standard. Det sætter lærerens autoritet på et helt andet arbejde,” fortæller Helle Bjerg. ”Det store skift fra 70'erne til 90'erne er, at eleverne i 90'erne har en forventning om, at læreren skal have et differentieret blik, og hvis læreren ikke kan se på eleverne forskelligt, har læreren et problem.”

Også forældrene har efterhånden fået andre forventninger til læreren. Et eksempel er kedsomhedens position i skolen.

”Alle elever keder sig i skolen, det er jo nærmest en grundpræmis. Forskellen er, at hvor man i 50'erne og i nogen grad også i 70'erne accepterer, at kedsomhed er en del af skolelivet, for der er ikke en fordring om, at skolen skal være sjov og lystpræget, så accepterer man i mindre grad kedsomheden i 90'erne. Jeg har et eksempel på, at nogle forældre i 90'erne klager til skolen over, at deres søn keder sig i skolen. Det er, fordi der er kommet en helt anden præmis om, at læreren skal vække elevens engagement og lyst osv. Det bliver en norm. Hvor kedsomhed tidligere blev set som et vilkår, bliver det efterhånden til en fejl i skolen og derfor noget, man kan brokke sig over,” siger Helle Bjerg og tilføjer:

”I 50'erne kunne forældre også finde på at klage, men det handlede mest om, at læreren havde givet upassende lussinger. De ville aldrig nogensinde brokke sig over, at deres barn kedede sig.”

Autoritetsmyten

Mange vil muligvis mene, at fra 50'erne til i dag er der ikke bare sket en udvikling væk fra Den Sorte Skole. Der er også sket en opløsning af lærerens autoritet. Men den forfaldshistorie passer ikke, mener Helle Bjerg.

”Lærerautoritet er ikke noget, der bare har været. Man kan ikke lave en fortælling om, at lærerne engang havde autoritet, og i dag har de det ikke. Når jeg ser på autoritet gennem tre generationer, så er autoritet noget, som eleverne har tildelt læreren, og det er noget, som læreren har skullet kæmpe for eller forhandle sig til at få – gennem alle tre generationer,” siger hun. ►

“Jeg har et billede med, at når læreren kommer ind i klasserummet, så kommer han ind som den her helt almindelige ‘Finn i fløjlsbukser’ eller ‘Hr. Svendsen med butterfly’, og så skal han tilbagelægge vejen op til katederet og få sig installeret i positionen som lærer. Og det er eleverne, der bedømmer, om vejen til katederet lykkes.”

Trods store forandringer i skolelivet er karakteristikkene af den gode lærer stort set den samme. “Den gode lærer er – på tværs af generationerne – den, som vil sit fag, det er den, som vil eleverne. Men fra 70’erne er det også den lærer, som gør forskel på eleverne på den rigtige måde, og det er i højere grad den lærer, der træder ned fra katederet og solidariserer sig med eller bliver jævnbyrdig med eleverne,” siger Helle Bjerg.

Når Helle Bjerg analyserer elevernes erindringer om positioner i klassen, er hun inspireret af den slovenske filosof Slavoj Žižeks ideologikritik. Hermed trækker hun også på den franske psykoanalytiker Jacques Lacan. I et ideologikritisk perspektiv kan man sige, at det både er de gode og de dårlige lærere, der kan blive installeret som autoriteter i skolen.

“Det er ikke nok, at læreren kommer ind i klasseværelset og er lærer, for det er han ansat til at være. Det er ikke nok, at han har, hvad Lacan kalder den symbolske position som lærer. Hvis læreren tildeles autoritet som en lærer, der kan få ro i klassen og/eller få læringen til at blomstre, så skal han eller hun installeres som ‘den Anden’, som kan vække elevernes fantasier om, men også begære efter at opfylde det, ‘den Anden’ vil. Det, eleverne spørger sig selv ubevidst, er, ‘hvad er det egentlig, læreren vil have af mig?’, ” forklarer hun.

Flere test, mere meditation

Ser vi på lærerrollen anno 2010, er der tegn på, at retfærdighedsideologien vinder indpas. Ifølge Helle Bjerg findes der i dag både en bevægelse mod flere test og en fast lighed, der styrker retfærdighedsideologien. Samtidig er der tiltag som individuelle læreplaner, læringsstile og som det sidste skud på stammen mindfulness og meditation. Her arbejder man ikke bare med elevernes forskellige måder at tilegne sig fagligt stof på, men med elevens helt personlige rum eller energier, uden umiddelbart at have et fagligt mellemværende. Hvor placerer det læreren i dag?

‘I mit materiale har jeg kun set tegn på, at lærerens stol i højere grad stod tom. Men jeg kan ikke pege på et virkningsfuldt alternativ til elevernes fantasier om, at det er læreren, der er skolen, og som bør blive installeret som autoritet og herre over, hvad det er, eleverne egentlig vil,’ slutter Helle Bjerg.

Af Camilla Mehlsen
cme@dpu.dk

HELLE BJERG

Ph.d.-stipendiat ved Institut for Læring, DPU, Aarhus Universitet og tilknyttet forskningsprojektet ‘Skolen for Livet’. Hun er ansat som lektor i historie på læreruddannelsen samt konsulent i Afdelingen for Udvikling og Anvendt Forskning på Professionshøjskolen UCC.

www.dpu.dk/om/helleb

DEN GODE LÆRER GENNEM TRE GENERATIONER

Hvad kendetegner en god lærer? Er den gode lærer den samme i 50’erne som i 90’erne? Ph.d.-stipendiat Helle Bjerg har talt med tidligere elever, som har gået i skole i 50’erne, 70’erne og 90’erne. Hun giver her en karakteristik af de tre årtier:

1950’ERNE

“**For os**”: Den gode lærer i 50’erne er én, der interesserer sig for eleverne. Læreren er en, der er “for os”. Læreren sidder ophøjet bag katederet og interesserer sig – fra sin ophøjede position – for eleven. Interessen handler ikke blot om, om eleven svarer rigtigt eller forkert. Den gode lærer kan for eksempel finde på at spørge til elevernes fritid eller begrundelser, der rækker ud over det faglige.

“Jeg har for eksempel talt med en kvinde, Karen, som var elev i 50’erne, og som fik lov af sin matematiklærer til at tygge tyggegummi i timerne, fordi hun havde fortalt ham, at så regnede hun bedre. Det er undervisningsdifferentiering i 1950’erne!,” siger Helle Bjerg.

1970’ERNE

“**Med os**”: Eleverne beskriver den gode lærer i 70’erne som den lærer, der kan sætte sig i elevens sted og se tingene fra elevens perspektiv. Den gode lærer beskrives som en, der er “med os” og vil hjælpe eleverne. Den fysiske straf forsvinder fra klasserummet, og der opstår et nyt lærer-elev-forhold. Her bevæger læreren sig fra katederet ned i klassen og får et individualiseret blik på eleverne. Der er en spænding mellem, at man på den ene side stadig har en bevidsthed om, at lærerens position er ophøjet og hører til bag katederet, på den anden side bevæger han sig rundt i klassen for at vise, at han kan se tingene fra elevernes perspektiv.

“Læreren får et mere individualiseret blik på eleverne. I 70’er-generationens erindringer er der tråde tilbage til 50’erne, også helt fysisk, for nogle af de samme lærere med butterfly fra 50’erne er stadig på skolen. Samtidig kommer der en ny generation af lærere,” siger Helle Bjerg.

1990’ERNE

“**Som os**”: I 90’erne flytter lærerens position helt ned i klassen og er ikke længere bag katederet. Eleverne beskriver den gode lærer som én, der er jævnbyrdig med dem; én, der “er som os”. Samtidig har eleverne en forestilling om, at læreren skal være “noget andet end os”. Der kommer et endnu større spændingsfelt mellem kravet om, at læreren skal være noget særligt og samtidig være som eleverne.

“Det store skift fra 70’erne til 90’erne er, at eleverne i 90’erne har en forventning om, at læreren skal have et differentieret blik, og hvis læreren ikke kan se på eleverne forskelligt, har læreren et problem,” siger Helle Bjerg.

Kilde: Helle Bjerg.

NYE BØGER MODTAGET PÅ REDAKTIONEN

DET DIAGNOSTICEREDE LIV

Svend Brinkmann (red.)

Vi lider i stigende grad af stress, depression og andre forstyrrelser. Afvigelse fra et stadigt snævrere normalområde bestemmes gennem diagnosticering og kræver behandling. Spørgsmålet er, om denne udvikling hjælper os. Bogen undersøger gennem kritiske analyser perspektiverne i den aktuelle udvikling.

KLIM

ANERKENDEDE ARBEJDE I SKOLER

Elspeth McAdam og Peter Lang

Forfatterne beskriver, hvordan de sammen med lærerne har skabt glæde og nysgerrighed i skolens undervisning og lært eleverne at leve på en anerkendende måde sammen med andre. Bogen viser, hvordan det at praktisere anerkendende undersøgelser er en måde at leve, relatere og være på, der afstedkommer en styrke-baseret og positiv tilgang til læring.

MINDSPACE

REALSKOLEN Gennem 200 år

Christian Larsen (red.)

Realskolens historie er et vindue til forståelse af den rolle, det private skolevæsen i dag spiller i det samlede uddannelsesbillede. Værket er den første samlede fremstilling af den danske realskole, skrevet af en række fremtrædende forskere.

DANMARKS PRIVATSKOLEFORENING

NY LITTERATURDIDAKTIK

Jan Fogt og Thomas Thurah (red.)

Bogen præsenterer en række nye artikler af danske litteraturforskere, som med udgangspunkt i deres egen forskning giver bud på en fornyelse af det didaktiske hvorfor, hvad og hvordan i litteraturarbejdet i skolen.

GYLDENDAL

MINORITETSSPROGEDE MED SÆRLIGE BEHOV

Espen Egeberg (red.)

I bogen præsenteres viden om og metoder til udredning og vurdering af minoritetssprogede. De traditionelle specialpædagogiske fagområder behandles i lyset af en tosprogethed og minoritetssproget erfaringsbaggrund.

DAFOLO

BØRN MED SÆRLIGE BEHOV

Helle Overballe Mogensen

Bogen er tænkt som en slags kogebog for realistiske hensyn til elever med særlige behov. Hvordan kan man tilpasse en almindelig skolehverdag til et barn med særlige behov, uden at det vælter klassens hverdag eller påfører lærere og pædagoger mange timers ekstra forberedelse?

DANSK PSYKOLOGISK FORLAG

HÅND OG HOVED I SKOLEN

Per Fibæk Laursen

Bogen, med undertitlen 'værkstedspædagogik for praktisk orienterede elever', sætter fokus på en særlig pædagogik, der er udviklet på baggrund af to skolers mangeårige og positive erfaringer med de elever, der ofte bliver betegnet som 'bogligt svage' eller 'restgruppen'.

DAFOLO

LÆRING MED LEVENDE BILLEDER

Hans-Christian Christiansen og Gitte Rose (red.)

Bogen præsenterer en række forskellige tilgange og teorier til arbejdet med levende billeder i undervisningen: fra fænomenologi og pragmatik til receptionsteori, formalisme og æstetisk læringsteori.

SAMFUNDSLITTERATUR

KULTUR OG ETNICITET PÅ ARBEJDE

Barbara Day og Jette Stensen (red.)

Gennem temaerne etnicitet, etnisk udvikling, kultur, multikulturalitet og racisme behandler bogen emnet interkulturel kompetence fra såvel et teoretisk som et praktisk perspektiv.

VIASYSTEME

PROJEKTARBEJDE MED BØRN I DAGINSTITUTIONEN

Alice Kjær

Bogen handler om de muligheder, som projektarbejdet kan tilføre det pædagogiske arbejde. Den beskriver konkrete eksempler på, hvordan mindre børn gennem undersøgelser, skabende arbejde, dialoger og eksperimenter kan gå på opdagelsesrejse i et tema.

DAFOLO

Flere nye bøger side 31

Demokrati er for de

MÅDEHOLDNE

Samfundets stigende individdyrkelse gør det mere aktuelt end nogensinde for at styrke elevernes medborgeridentitet. I et demokrati handler det ikke bare om at være lige; det handler også om at afstå fra at sige sin mening, når man ikke har noget at bidrage med, og man sætter sig selv i parentes for at stræbe efter det fælles bedste, lyder det fra to forskere.

Klasseundervisning er ikke enten sort skole eller reformpædagogik. Enten lektor Blomme eller hippie. Ifølge lektor Jørn Loftager bør forbilledet snarere være en lærer som John Keating i 'Døde poeters klub', der åbner elevernes øjne for engelsk litteratur og eksemplificerer "den fælles fordybelse af stoffet".

FOTO: ALAMY/SCANPIX

* Hvad kan folkeskolen gøre for at ruste danske skolebørn til at blive værdige arvtagere af demokratiet? "Uddanne dem i og til medborgerskab", lyder det fra Ove Korsgaard, professor på DPU, Aarhus Universitet. "Give dem faglig viden, fælles færdigheder og sans for det almengyldige," er budet fra Jørn Loftager, lektor i statskundskab, Aarhus Universitet.

Ifølge Ove Korsgaard er der en række aktuelle samfundsforhold, der gør uddannelse i og til medborgerskab presserende. Et af dem er, at vi i stigende grad forstår os selv som brugere frem for som borgere.

"Forbrugeridentiteten har bredt sig ud over flere og flere områder af livet, og vi opfatter mere og mere samfundet som leverandør af serviceydelser. Når vi skal tage medborgerskab op i skolen, er det bl.a. for at gøre opmærksom på den problemstilling og trække borgeridentiteten frem, der bygger på, at man ikke kun ser på sine egne fordele, men også på det fælles bedste," siger Ove Korsgaard. Han peger desuden på, hvordan medborgerskab kan være et middel til at fremme integration og undgå radikaliserings og

ekstremisme – fordi vi lærer at se hinanden som medborgere frem for som modborgere.

Ove Korsgaard mener, at vores kultur i dag er individualistisk i en sådan grad, at der er brug for at styrke vores medborgeridentitet og sans for at tilhøre et fællesskab. "Medierne dyrker individet, der træder frem på scenen for sin egen succes' skyld. Hvorimod det ikke er i vælten at træde tilbage for at tjene det fælles bedste. Demokratiske dyder som tilbageholdenhed og mådehold hører man ikke meget til i medieverdenen," siger han.

Lad være med at sige din mening

Jørn Loftager, lektor i statskundskab ved Aarhus Universitet, forsker i sammenhængen mellem demokrati og offentlighed og har bl.a. analyseret forholdet mellem uddannelsessystemet og demokratiets aktuelle tilstand. Demokrati forudsætter borgere med almindannelse, hævder Jørn Loftager, og det skal forstås i tre lige vigtige betydninger:

”For det første må alle borgere have et vist fælles fundament af viden om og forståelse af tingene, så man kan snakke sammen. For det andet skal man orientere sig bredt inden for mange forskellige fag og fagområder. For det tredje betyder almindelse sans for det almengyldige. Almindelse er også at vide, at alt ikke er relativt, når det kommer til gyldighed af viden, eller hvad der er rigtigt at gøre,” siger Jørn Loftager.

Det betyder imidlertid også, at almindelse er at kunne afstå fra at deltage i debatten eller kræve indflydelse, hvis man ikke har noget at bidrage med – og det er kontroversielt, mener Jørn Loftager. ”Det er en almindelig opfattelse, at i et demokrati er alle lige i henhold til princippet om ’én mand, én stemme’. Det går jeg selvfølgelig også ind for. Men det betyder ikke, at man i alle situationer – fx hvis man ikke har forstand på tingene – skal gøre krav på ligelig indflydelse! Det er også en dyd at lade de kompetente eksperter komme til. I den moderne virkelighed, hvor så meget fungerer i kraft af ekspertsystemer, er man nødt til at have respekt for viden. Den

respekt handler også om, at man kender sin begrænsning i forhold til, hvad man kan kræve indflydelse på og meningsfuldt ytre sig om”, siger Jørn Loftager.

Det er dog ikke ensbetydende med, at folket skal tie, når eksperterne taler. Offentlig kritik og åbenhed omkring beslutningsprocesser er demokratiets alfa og omega. Skolens opgave er at ruste os med mod og viden til at være kritiske borgere, der ikke blive kørt rundt i manegen af de forskellige ekspertsystemer i samfundet.

Det elementært nødvendige

Det kan godt være, at politiske beslutninger reelt er baseret på formelle flertalsafgørelser og uformelle magtmanøvrer i kulissen. Men kernen i demokratiet er ideelt set en velfungerende offentlighed, hvor frie og oplyste borgere diskuterer sagligt, før beslutningerne træffes, og forholder sig kritisk til deres konsekvenser bagefter. I hvert fald i den opfattelse af demokratiet, der gør den fornuftige samtale til essens.

Jørn Loftager har undersøgt, hvordan den såkaldte reformpædagogik var den toneangivende pædagogiske diskurs om folkeskolen fra 1970’erne og frem. Han mener, at reformpædagogikkens fokus på den enkelte elevs selvudvikling og personlige kompetencer underminerer det ubetvivlelige fremskridt for den demokratiske dannelse, som det danske uddannelses-system ellers har æren for. Konsekvensen er nemlig en underkendelse af den ballast af viden, færdigheder og kundskaber, der skal gøre os til kompetente deltagere i den demokratiske offentlighed.

Hvor det dominerende mantra længe har været, at det vigtigste er, hvordan vi lærer, så er demokratiet nu bedst tjent med, at vi sætter fokus på, hvad vi lærer. Til almindelse hører nemlig fælles viden og færdigheder – også helt basalt: Alle skal kunne læse, skrive og regne.

”Reformpædagogikken led under en mangel på respekt for det elementære. Det var ikke godt nok blot at indlære basale færdigheder. Da man fx i midten af 1990’erne diskuterede faget hjemkundskabs eksistensberettigelse – vel at mærke i fagets egne rækker – var der en tendens til at mene, at hvis faget ikke meningsfuldt kunne indgå i tværfaglige sammenhænge om ulande eller globalisering, så kunne det ligeså godt pakke sammen. At lære at lave mad og gøre rent for disse færdigheders egen skyld blev ikke regnet for noget”, fortæller Jørn Loftager.

Respekt for elementære færdigheder hører til den renaissance for fagligheden, demokratiet ifølge Jørn Loftager har brug for – også selvom den enkelte elev måske ikke umiddelbart kan se, hvad det kommer ham ved. Men det handler ikke kun om at score højere i PISA-undersøgelserne. Det er en demokratisk dyd at kunne sætte sine egne umiddelbare behov i parentes.

”Det er en vigtig demokratisk dyd, at vi har evnen til at se ud over os selv og formår at sætte parentes om vores egne lyster og interesser – at vi er i stand til at se og stræbe efter noget alment. Denne dyd kommer let på kollisionskurs med den tendens til at rette blikket indad og fokusere på personlig kompetenceudvikling, der præger reformpædagogikken,” siger Jørn Loftager.

Medicinen mod indadvendtheden og den manglende respekt for det elementært nødvendige består i, at vi i højere grad gør stoffet til omdrejningspunkt for undervisningen.

”Selvfølgelig skal eleverne udvikle sig personligt. Men det skal i højere grad ske i kraft af, at man beskæftiger sig med en fælles omverden og almene forhold frem for at vende blikket indad og vælge den del af stoffet ud, som man umiddelbart kan forbinde med sig selv,” siger han. ▶

”Medierne dyrker individet, der træder frem på scenen for sin egen succes’ skyld. Hvorimod det ikke er i vælten at træde tilbage for at tjene det fælles bedste.

Professor Ove Korsgaard

Lektor Blomme eller Døde poeters klub

Da den pædagogiske konsulent Sten Clod Poulsen for nylig gik offentlig bodsgang i et debatindlæg i Politiken med titlen ”Undskyld - vi tog fejl”, vakte det stor opsigt. Reformpædagogikkens bandlysning af basale kundskaber har haft katastrofale omkostninger: ”Vi har smadret Den Sorte Skole og smidt barnet ud med badevandet og triumferet bagefter. Det er en katastrofe,” skrev den tidligere bannerfører for projektarbejde og tværfaglighed.

At det var en fejltagelse, er Jørn Loftager enig i. Men diskussionen i forlængelse af det reformpædagogiske selvopgør afslører et helt andet problem: Offentligheden kan ikke få øje på alternativer til reformpædagogikken uden at koble sig på metaforen om ’Den Sorte Skole’.

”Offentligheden opererer med et enten-eller-billede: Hvis det ikke er reformpædagogik, så er det sort skole. Men hvorfor skal det altid være lektor Blomme, der stilles op som modbillede til reformpædagogikken? Hvorfor ikke hellere trække læreren John Keating frem fra filmen ’Døde poeters klub’, hvor han i skuespilleren Robin Williams’ skikkelse åbner elevernes øjne for den engelske litteratur? Han anvender en helt anden pædagogik end lektor Blomme, men det er ikke reformpædagogik: I hans undervisning bliver der lagt vægt på faglighed. Det, som lærer og elever har til fælles i ’Døde poeters klub’, er fordybelsen i stoffet – ikke i den enkelte elevs personlighed. Der er et stof, eleverne skal blive klogere på, og de bliver så grebet af det, at de glemmer sig selv!,” pointerer Jørn Loftager.

”Men i dansk sammenhæng har vi stirret os blinde på lektor Blomme og hans autoritære terpepædagogik, og at det stadig er sådan, er et indicium på, hvor gennemtrængende den reformpædagogiske tankegang har været. Den er en supertanker, der er svær at vende.”

Mod til at bryde med flokken

Undervisning i medborgerskab omfatter ifølge Ove Korsgaard tre dimensioner: Viden, værdier og kompetencer. ”Som medborger skal man have viden om det samfund, vi lever i – og det får man til en vis grad i fag som historie og samfundsfag. Men man skal også vide noget om, hvilke værdier der er

vigtige i forbindelse med demokrati, fx tolerance. Hertil hører kendskab til de værdimæssige dilemmaer, der er uløseligt forbundet med at leve i et demokrati – fx mellem frihed og lighed og om tolerance også omfatter de intolerante,” siger Ove Korsgaard.

Det tredje ben i undervisningen drejer sig om kompetence. Vi skal simpelthen lære at begå os i offentlig sammenhæng. ”Når vi bevæger os ind i den offentlige sfære, må vi lade privatmennesket ligge og tage medborger-identiteten på. Det kræver, at vi kan diskutere, argumentere og håndtere konflikter. Vi skal udvikle selvstændighed og kritisk sans – samt civil courage, som måske er en af de vigtigste medborgerdyder: At vi tør bryde med flokken, hvis den fx er i gang med at mobbe en klassekammerat, og sige ”lad være med det, for det er forkert!,” siger han.

Det trefløjede medborgerskab

Hvor den danske skole ifølge Ove Korsgaard er ret godt kørende i forhold til kompetencer, kniber det mere med viden og værdier. Her er der brug for oprustning, mener han.

”Vi har en stærk tradition for at betone demokrati som livsform, men vi glemmer, at det også er en vidensform: Man er nødt til at erhverve sig en vis viden og kende til de værdier, demokratiet bygger på, for at være en funktionsdygtig borger i samfundet. Men vi har gjort en dyd ud af i den danske skole, at demokrati er noget, vi skal leve – ikke noget, vi skal lære. Det har bestemt været med til at ændre skolen positivt, men det har også sine begrænsninger. Konteksten for vores demokrati har ændret sig radikalt i takt med europæisering, globalisering og multikulturalisering. Det kræver ny viden om og forståelse af, hvad det vil sige at være medborger,” siger Ove Korsgaard.

Vi er nemlig ikke blot medborgere i den danske stat, men også i den europæiske union – og i lidt mere spekulativ forstand er vi også verdensborgere. Medborgerskab handler ikke kun om at kende sine juridiske og politiske rettigheder og forpligtelser i forhold til hvert af disse systemer, men også om sindelag, identitet og følelsen af at høre til i dem.

”Vores status som unionsborgere er i dag meget underbetonet i skolen. Der er lidt mere interesse for, at vi også er verdensborgere, der står over for globale problemstillinger, men generelt er begge disse medborgerdimensioner forsømte i grundskolen. Jeg mener, det er utroligt vigtigt, at skolen er med til at give en forståelse af, at vi også er medborgere i Europa og Verden,” siger Ove Korsgaard.

Medborgerskab – et nyt fag?

Men hvordan skal man så gribe undervisning i og til medborgerskab an? Skal man – som fx i England og Spanien – indføre det som et særligt fag, eller skal man integrere det i de øvrige fag?

”Vi bør indføre det som et særligt fag. Fordelen er, at man får et mere koncentreret fokus på politisk dannelse. Ulempen kan være en risiko for, at det er noget, man skal lære, uden at det er båret af det nødvendige engagement. Desuden er der faren for, at en regering kunne spænde faget for en bestemt ideologisk eller værdipolitisk vogn på en måde, der ikke gavner demokratiet. Tværtimod. Totalitære stater har jo også politisk dannelse på skoleskemaet. Men det er netop den slags værdimæssige dilemmaer, der hører til medborgerskab i et demokratisk samfund,” slutter Ove Korsgaard.

Af Carsten Henriksen,
cahe@dpu.dk

FREMSKRIDT ELLER FORFALD?

Jørn Loftager udgav i 2004 bogen 'Politisk offentlighed og demokrati i Danmark'. Den indgik i den såkaldte 'Magtudredning', der skulle analysere forholdet mellem magt og demokrati i Danmark.

Jørn Loftagers analyse af offentlighedens betydning for demokratiet tager afsæt i den tyske sociolog og samfundsfilosof Jürgen Habermas' bog 'Borgerlig offentlighed' fra 1961. Skal offentligheden fungere som den rede, hvor demokratiske beslutninger udruges, og som det forum, hvor de kritiseres, forudsætter det rationelt tænkende og sandheds-søgende borgere med dannelse og økonomisk uafhængighed. Uddannelsessystemets opgave er groft sagt at sørge for dannelses-delen.

I sin bog stiller Jørn Loftager den diagnose, at det danske demokrati overordnet er i god form, men at vi bør være opmærksomme på en række faresignaler, hvis fremskridtet ikke skal slå om i forfald.

Det gælder også uddannelsessystemet. Jørn Loftager påviser gennem analyse af fagbladet Folkeskolen fra perioden 1978-2002, hvordan reformpædagogikken op gennem 1970'erne og frem blev den toneangivende pædagogiske diskurs i folkeskolen. Den kunne definere en række selvfølgheder: Tværfaglighed og problemorienteret projektarbejde var det indlysende rigtige, mens indlæring af kundskaber, fagdelt undervisning og boglighed i bedste fald blev nedtonet, i værste fald fik skylden for skoletræthed, disciplinkrise og sågar ungdomskriminalitet.

Da de internationale sammenlignende undersøgelser af kundskaber i læsning, naturfag og matematik begyndte at dukke op fra midten af 1990'erne og tegnede et forstemmende billede af danske elevers præstationsniveau, blev det startskuddet til en reformering af reformpædagogikken. Faglighed og viden blev opprioriteret – i særdeleshed fik læseundervisningen et løft.

Med PISA-, PIRLS- og TIMSS-undersøgelserne som katalysatorer blev der fra offentlighedens side rettet et kritisk søgelys mod den pædagogiske deloffentlighed. Den almindelige debat om skolen uden for skolens eget ekspertsystem har ført til, at skolen nu justerer sin egen selvforståelse af, hvad god undervisning er, og hvad man skal prioritere. Denne proces er ifølge Jørn Loftager et demokratisk sundhedstegn.

JØRN LOFTAGER

Cand.mag. og lektor ved Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Han forsker i demokratibegrebet, velfærdssamfundet og forholdet mellem samfund og borger.

Læs mere på: <http://person.au.dk/loftager@ps>

FÆRDIGE MED FÆLLESSKAB?

Medborgerskab er ikke historisk bundet til demokratiet. I Danmark fik vi fx statsborgerskab med loven om indfødsret i 1776, hvor vi samtidig begyndte at bruge ordet medborger. Medborgere var vi altså allerede under enevælden.

De fleste er enige om, at demokrati er godt. Til gengæld er diskussionen om, hvad demokrati er, og hvordan det bedst praktiseres, lige så gammel som demokratiet selv. I nyere tid har den liberale demokratiforståelse været den mest udbredte, men den udfordres nu af den moderne republikanske forståelse. Begrebet om medborgerskab er knyttet til den republikanske demokratiforståelse.

Frihed er centralt for dem begge. Men hvor det i den liberale tradition betyder frihed fra, at staten blander sig eller fremmer bestemte livs-holdninger, betyder det i den republikanske tradition frihed til at deltage i samfundslivet som aktiv borger. Hvor det liberale demokrati betoner individualisme, er fællesskab, samfundssind og aktivt medborgerskab centrale dyder i det republikanske demokrati.

Da den verdensorden, der opstod efter 2. verdenskrig med kommunisme versus liberalisme, kollapsede med Berlinmurens fald og Sovjetunionens opløsning, så det i begyndelsen ud til, at liberalismen skulle blive sejrherre. Efterhånden begyndte de moderne republikanere at betone, hvordan liberalismens fokusering på det enkelte individ er problematisk i det lange løb, og at vi ikke er færdige med at tale om fællesskab.

Diskussionen mellem disse to demokratiopfattelser er den mest interessante politiske diskussion i dag, mener Ove Korsgaard. Og at vi ikke er færdige med at tale om fællesskab, viser sig ved, at man i lande som England og Spanien underviser i 'Citizenship education' i skolen – og at medborgerskab også er dukket op i debatten herhjemme.

Se også www.dpu.dk/medborgerskab

OVE KORSGAARD

Historiker, professor ved Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet. Han forsker bl.a. i demokratisk medborgerskab. I 2007 præsenterede han sit bud på en demokratikanon med 12 bud. Han var med i Udvalget til udarbejdelse af en demokratikanon, der sammen med undervisningsministeren præsenterede 35 historiske milepæle i 2008.

www.dpu.dk/om/ove

ER DER EN FÆLLES EUROPÆISK IDENTITET?

Til en fortællekonkurrence på torvet i en toscansk bjergby får lektor Mads Th. Haugsted et glimt af, hvad det europæiske projekt handler om: at diversitet er en styrke. Gennem historiens hårde skole har EU lært, at den nationalromantiske tanke om ét folk og én måde at tænke på fører til had, krige og modborgerskab.

Af Mads Th. Haugsted

* Jeg står på torvet i en lille toscansk bjergby: S. Pieve. Foran det gamle rådhus er opstillet et meget stort podie. Simultanoversætteren rømmer sig i de hovedtelefoner, der er delt ud til os udlændinge. Neden for podiet myldrer det med mennesker i alle farver, alle aldre, alle erhverv.

Efterhånden – selvfølgelig med den obligatoriske halve times forsinkelse – sker der noget: På podiet præsenteres fem finalister til den årlige konkurrence, som det lokale arkiv for autobiografi har afholdt igennem mange år. Hvem der vinder, og dermed får trykt sin beretning som bog, afsløres først næsten fire timer senere. Hver enkelt forfatter skal nemlig interviewes, en skuespiller læser uddrag op, og unge musikere akkompagnerer. Jeg hører beretningen om den gamle mand, der i sin ungdom sad fast i et baghold under krigen, beretningen om den italienske eventyrer, der bl.a. endte med at gøre en afrikansk prinsesse gravid engang i 50'erne, her er den hjertegribende brevveksling gennem 50 begivenhedsrige år mellem en ganske almindelig italiener og en lige så almindelig ungare.

Det er en smuk oplevelse at være til stede og mærke den på én gang intense og sydlandsk konverserende, gestikulerende og helt igennem afslappede stemning. Jeg er til stede, fordi netop denne festival har en særlig international konferencedel, som er afslutningen på EU-projektet 'European Memories', jeg som DPU-medarbejder har initieret den danske del af i samspil med Marcella Milana (også DPU). 'European Memories' er overskriften på et fortælleprojekt, der blandt andet bygger på personlige beretninger, som europæiske borgere har fortalt til et digitalt arkiv til brug for forskere, undervisere og historieinteresserede mennesker.

Der er en helt særlig grund til at være til stede, for i morgen skal en dansker have overrakt et bevis på at have vundet den internationale autobiografiske fortællekonkurrence, som er en intereuropæisk udgave af samme grundidé: at udveksle personlige beretninger af et levet liv i en europæisk kontekst.

Nu får byens borgmester ordet. Det er ham, der skal overrække den lokale vinder beviset på, at beretningen vil blive trykt, udgivet – og læst i denne lille by og i Italien. Papirer blaftrer, og der bliver lidt mere stille på torvet.

Man kan altså sige, at den globale begivenhed indordner sig den lokale. Formelt set indskrives den danske European Memories sig som en del af et 'Grundtvig-projekt' under Lifelong Learning.

"Ordnningen er led i EU-Kommissionens strategi om livslang læring for alle i Europa, hvis mål bl.a. er, at alle borgere bør få mindst én 'faglig' oplevelse i et andet europæisk land," som Styrelsen for International Uddannelse skriver.

Der klappes; vinderen interviewes. Der er nu gået tre en halv time i knaldende sol og her og der i svalende skygge. Tager hovedtelefonerne af, oversætteren mumler videre. Jeg ser ud over folkelivet: Ville dette være muligt i Danmark? Er det, som det jo er intentionen, en måde at skabe regional, national og europæisk identitet på? Det fungerer i hvert fald her. Ubesværet, bevægende.

Italesættelsen af EU når af og til så voldsomme højder, at det kan være svært at se jorden for bare skyer. Se for eksempel de indledende artikler (TUE om EU's formål): "Unionens mål er at fremme freden, sine værdier og befolkningernes velfærd. Unionen giver borgerne et område med fri-

hed, sikkerhed og retfærdighed uden indre grænser, (...). Den fremmer økonomisk, social og territorial samhørighed og solidaritet mellem medlemsstaterne. Den respekterer medlemsstaternes rige kulturelle og sproglige mangfoldighed og sikrer, at den europæiske kulturarv beskyttes og udvikles.”

Det er imidlertid næppe dyder som frihed og social retfærdighed, den enkelte borger forbinder med det store EU-projekt, og helt fjernt bliver det, når her tales om enkeltstaternes kulturelle mangfoldighed og den ”europæiske kulturarv”. I bestemthed altså. For hvad er helt konkret den europæiske kultur? Giver det mening at tale om en bestemt fælles kulturarv for lande som for eksempel de to deltagende lande Bulgarien og Danmark. Oplever de enkelte borgere EU som et kultursikrende fællesskab? Jeg har mine tvivl. Mere realistisk er det nok at antage, at de enkelte borgere forestiller sig EU som en magtfuldt organisator af ”et indre marked” og ”en økonomisk og monetær union”.

Ganske vist står jeg med hovedtelefoner og får hele sceneriet akkompagneret af et lavmælt, hakkende engelsk med italiensk accent, ligesom mine catalonske, bulgarske, spanske, portugisiske og tyske kolleger, men jeg kan ikke lade være med at tænke på, om ikke globaliseringen for længst har overhalet denne udgave af det europæiske projekt? Vi har jo ført de indbyrdes krige, vi skulle, og har bygget et forholdsvist tolerant Europa på ruinerne. Det kan derimod knibe gevaldigt med forståelsen af andre ”fjernere” kulturer. Bygger vi med den slags projekter et værn mod de andre? Mig, dig, os og ”dem”?

På den anden side: Der er europæiske medborgere, som er født og opvokset lige ovre på den anden side af gaden, men som bestemt ikke er så velkomne, at det gør noget.

Der musiceres; borgmesteren kører væk. Der takkes endelig af på scenen. Næsten fire timer som medborger og medlever ved kulminationen af det lokale autobiografiske arbejde er til ende.

Den på alle måder varme begivenhed sætter tingene i relief: Situationen er vel den, at EU – eller bedre store dele af den europæiske befolkning – gennem historiens hårde skole har lært, at den nationalromantiske, grænsedragende tanke om ét folk, én måde at tænke på, én måde at se ud på, én måde at stemme på fører til ulykker, død, had, krige og modborgerskab. Og – som man også kan læse af de indsendte biografier fra de deltagende europæiske lande – at denne erkendelse har medført en europæisk identitet (ja, lad det bare stå i ental), som bygger på diversitet eller rettere accept af de enkelte lande og kulturers diversitet.

Man kan så håbe på, at projekter som disse kan medvirke til en dialog, og at ”vi” gennem disse begivenheder og biografier får vist, at diversitet er en styrke. Aktivt medborgerskab er en nødvendighed. Demokrati er et udtryk for accept af dette. Måske er der – trods de florumvundne og slørende indledende bemærkninger i EU-traktaten – alligevel også, eller måske netop derfor, brug for den del af EU, som er sat i verden for at befordre ”respekt (...) for medlemsstaternes rige kulturelle og sproglige mangfoldighed”.

På cafeen ved siden af mig diskuteres over espressoen. God ide: jeg sætter mig og studerer programmet for de kommende dage: Deltagelse i konference-workshoppen: ’Living Memory in Europe; narration and writing about oneself as a form of Active Citizenship in Europe’ og senere samme aften ’Premiazione del concorso, Raccontara L’Europa’. Premiazione af bl.a. danskeren Leif Dræby, der med sin velræsonnerende, menneskelige

“Var tyskerne onde?” spørger barnet sin min mor og tænker på alt det, som man havde læst og hørt om nazisternes forbrydelser. “Nogle var,” svarer hun. “De fleste var vel ikke. Men de gode lod de onde være onde.” Så peger hun ud over ruinerne. “Og de fik alle lov til at betale prisen.”

og velskrevne erindringshistorie fra sin barndom i 50’erne ’Nicht so böse’ på smukkeste vis illustrerer et andet fælles træk i de europæiske bidrag: det store i det små.

En beretning om en lille begivenhed, hvor han som dreng vrænger ad en etbenet tysk soldat, der venligt iagttager familien og faderen, som skifter hjul. ’Nicht so böse’, kommenterer soldaten venligt. Det er i Hamborg kort efter slutningen af krigen. Han er da fjenden ikke? Drengen må have sikkerhed: “Var tyskerne onde?” spørger barnet sin min mor og tænker på alt det, som man havde læst og hørt om nazisternes forbrydelser. “Nogle var,” svarer hun. “De fleste var vel ikke. Men de gode lod de onde være onde.” Så peger hun ud over ruinerne. “Og de fik alle lov til at betale prisen.”

Det var dengang. Men nu? Det er vanskeligt at formulere sig i absolutter om ”unionen”. EU er jo big business, florissante paragraffer, forholdsvist nydelige demokratier, men også mennesker med idealer, mennesker der har oplevet den totale europæiske splittelse og nu kæmper for en diversiv, demokratisk identitet. Det er store tværnationale projekter, som skrumper i realiseringens meget klare lys. Det er små begivenheder, der folder sig ud og tilsammen danner og uddanner til demokrati. Der er det store i det små. Det er afgrænsninger og positioneringer. Det er åbenhed og lydørhed og forståelse af, at markante forskelligheder ikke er en svaghed, men en kraft.

Det er blevet mørkt i Toscana nu, en sløv gadelampe oplyser det nærmeste landskab uden for hotellet. Nu fik jeg ikke skrevet om den antologi Eurobiographia 2 (Fortællinger af Europas indbyggere, fra dengang og i dag), som er udkommet. Eller om den mere videnskabelige del af projektet, nemlig hele forarbejdet til en fælles europæisk webportal med og om biografier; et stort digitalt arkiv. Det må blive, når jeg kommer hjem...

Læs mere:

www.europeanmemories.eu

MADS TH. HAUGSTED

Ph.d., lektor ved Institut for Didaktik, DPU, Aarhus Universitet. Mads Haugsted forsker blandt andet i tekstpædagogik, teaterpædagogik og mundtlig kommunikation. Sammen med sin kollega Marcella Milana er han tovholder på den danske del af EU-projektet ’European Memories’, som netop er afsluttet.

www.dpu.dk/om/mads

A woman with long brown hair, wearing a dark, textured sweater, is lying on her stomach on a lush green lawn. She is looking down with a somber expression, her face close to the grass. The background is a vast, bright green lawn under natural light.

DEPRESSION ER EN **MODERNE** **SUCCESSHISTORIE**

I lykkepillernes æra hylder vi det individuelle initiativ og selvrealiseringen, og det skaber grobund for, at depression bliver tidens vigtigste psykiske problem. Den anerkendte franske sociolog Alain Ehrenberg gæster DPU, Aarhus Universitet, hvor han fortæller om sine udforskninger af det depressive kontinent.

* Hvorfor og hvordan har depression gjort sig gældende som vor tids vigtigste psykiske problem? Og i hvilket omfang siger dette noget om individualitetens og samfundets forandringer i vore dage? Det er de to spørgsmål, der har været ledetråd for den franske sociolog Alain Ehrenbergs udforskning af det depressive kontinent.

Da han skrev bogen 'Det udmattede selv – depression og samfund', som for nylig udkom på dansk, opnåede han international anerkendelse. I bogen leverer han en analyse af, hvordan vi står midt i depressionen som en moderne succeshistorie. Historien begynder med, at den disciplinære adfærdsmodel – de autoritære regler og overholdelse af forbud – viger til fordel for normer, der tilskynder til det individuelle initiativ og til at realisere sig selv. Det skaber succes for depressionen som en ansvarssygd, der bliver vor tids vigtigste psykiske problem.

Men succesen har måske alligevel sine grænser. Ikke alle bliver deprimerede. I en anmeldelse af Ehrenbergs bog spørger lektor Steen Nepper Larsen fra DPU, Aarhus Universitet; Hvorfor bliver ikke alle mennesker depressive? Hvad er det, der gør, at langt fra alle går til i utilstrækkelighed?

"Jeg føler ikke, at der er noget væsentligt forkert i den måde, jeg beskriver situationen på," svarer Alain Ehrenberg. "At blive deprimeret" er alt for bredt et udtryk, fordi styrken, varigheden og så videre er variable størrelser. Ordet 'depression' dækker over et bredt spektrum af tilstande, lige fra udmattelse, som kan imødegås med stimulering, til den melankolske, der er så grebet af skyldfølelse, at vedkommende bare ønsker at dø – og altså er i fare for at forsøge selvmord. Så vi bør definere begrebet 'selvdestruktion'. Depression dækker over så mange forskellige symptomer, at bare det at definere og diagnosticere depression er en konstant udfordring for psykiatrien. Den berømte franske psykoanalytiker Jacques Lacan mente, at angsten altid havde en konkret årsag. Det modsatte gælder for depression, som er en u håndgribelig lidelse. Det var mit udgangspunkt: Hvordan kan vi skabe noget håndgribeligt ud af depressionens tåger?" siger Alain Ehrenberg.

Sundhed er et socialt ideal

Alain Ehrenbergs ærinde er ikke at fortælle, at brugen af antidepressiva er forkert og det hele samfundets skyld. Hans ærinde er, som sociolog, at skabe forståelse.

"Jeg er ikke ude på at dømme nogen eller på at deltage i den rituelle kritik af medicinalindustrien. Mental sundhed er simpelthen en god baggrund for at formulere moralske påstande om – og indimellem også postmoderne ironiserer over – det moderne samfund, kapitalisme, medicinalindustrien og så videre. Men det mener jeg ikke, er det væsentlige. Formålet med bogen er kun at skabe klarhed over, hvorfor og i hvilken betydning depression er gået hen og blevet den mest udbredte psykiske lidelse. Jeg håber med bogen at give folk en forståelse af depressionens sociale og medicinske dimensioner uden at moralisere over for læseren. Jeg bilder mig ikke ind, at jeg har ret til at fortælle folk, hvordan de skal leve deres liv, jeg vil bare gerne sætte den nuværende situation i perspektiv," siger han.

Mens Alain Ehrenberg reserverer udtrykket depression til forskellige former for – og dybder i – en personlig selvdestruktion, så indtager ordet 'mental sundhed' en hovedrolle med omfattende implikationer for vores måder at leve på. For når verdenssundhedsorganisationen WHO, EU og for dens sags skyld Danmark ved Sundhedsstyrelsen fokuserer på mental sundhed, så drejer det sig ifølge Alain Ehrenberg ikke kun om sundhed:

”I et samfund, hvor folk konstant indtager stoffer, kan vi ikke længere vide, hvem der er sig selv. Vi kan ikke engang vide, hvem der er normal. "Hvem" er nøgleordet, for det betegner det sted, hvor der er et subjekt. Spørgsmålet er, om vi er vidne til dets forsvinden.

Alain Ehrenberg

"Psykisk velbefindende handler ikke bare om sundhed, men om det moderne menneskes sociale virkelighed; selvfølgelig er sundhed en værdi i sig selv, men det sociale ligger til grund for mental sundhed, men ikke for cancer, bare for at tage et eksempel."

Ifølge Ehrenberg er forestillingen om mental sundhed et nyt socialt begreb, som kan karakteriseres gennem tre værdisæt. For det første bliver psykiske lidelser opfattet som lige så slemme som fysiske. For det andet berører disse lidelser samtlige institutioner i samfundet, lige fra familien over skolen og arbejdspladsen til retsforhold, og det optager de tværgående professioner. For det tredje er psykiske lidelser blevet til en gyldig årsag til indgriben: ikke kun enhver sygdomstilstand, men også alle mulige problematiske sociale relationer bliver gjort til genstand for opmærksomhed i forbindelse med psykiske lidelser og deres helbredelse. Det omfatter teenageres problemer, tildeling af velfærdsydelse og forhold mellem ansatte og kunder etc.

"Denne opmærksomhed over for uregelmæssigheder i den individuelle subjektivitet gennemsyrrer det sociale. Uregelmæssighederne varierer frem og tilbage mellem ubehag og sygdom, dårlig adfærd og afvigelse," siger Alain Ehrenberg og fortsætter:

"Dermed bliver mental sundhed, i modsætning til traditionel psykiatri, et spørgsmål om sociologi, et spørgsmål om sociale sammenhænge. Min tilgang er at betragte mental sundhed som en matrix af læringsdilemmaer og spændinger i det moderne demokratiske samfund. Den største forskel mellem traditionel psykiatri og moderne mental sundhed kan udtrykkes vældig kortfattet: Psykiatri er et lokalt idiom, som er specialiseret i identifikationen af specifikke problemer. Mental sundhed, derimod, er et globalt idiom, som gør det muligt at beskrive de mangfoldige spændinger og modsætningsforhold i det moderne liv – og hvordan man kan reagere over for dem," siger Alain Ehrenberg.

Forsvind i velvære

Men hvordan behandler man den enkelte persons problemer? Skal antidepressiva begrænses til bestemte former for depression, eller skal de udskrives, lige så snart depressive symptomer er diagnosticerede? Hvilke problemer er egentlig normale, og hvilke er syge? Det er det kontroversielle problem nu – som før.

Ehrenberg gør opmærksom på, at debatten begyndte allerede i 1957 med opdagelsen af antidepressiva. På den ene side står schweizeren Ronald Kuhn. Han hævder, at antidepressiva 'alene' genopretter et normalt stemningsleje, som har en beroligende virkning. Og på den anden side står ►

”Lykkepiller fjerner de største anstødssten for det moderne menneske, nemlig de hæmninger, der forhindrer os i selvrealiseringen. Hæmningerne er blevet væsentlige aktører i det moderne samfund, fordi de understreger individuel fleksibilitet og øger værdien af konkurrence i det sociale.

Alain Ehrenberg

amerikaneren Nathan Kline, der opfattede antidepressiva som 'tilførere' af psykisk energi; det vil sige, at antidepressiva har en euroforiserende virkning ud over 'blot' at genoprette stemningslejet. Denne diskussion er langt fra lukket.

”Diskussionerne blussede op igen med fremkomsten af SSRI'erne (selektive serotoninoptagshæmmere eller 'lykkepiller', red.), fordi de fik en helt ny udbredelse; de kom på den offentlige dagsorden og skabte en vedvarende debat om det moralske i den behandlingsform, men også om medikamenternes evne til at afhjælpe depression. I den berømte 'Listening to Prozac' (1993) skriver Peter Kramer om sine patienters ambivalens: Nogle mente, at de endelig var blevet sig selv på grund af medicinen, andre, at de var blevet fundamentalt forandret,” siger Ehrenberg.

”I et samfund, hvor folk konstant indtager stoffer, kan vi ikke længere vide, hvem der er sig selv. Vi kan ikke en gang vide, hvem der er normal. ”Hvem” er nøgleordet, for det betegner det sted, hvor der er et subjekt. Spørgsmålet er, om vi er vidne til dets forsvinden.”

Hast i højt humør

Ifølge Ehrenberg opstår der et dilemma for det moderne menneske, når en pille kan føre til følelsen af magt over sin egen skæbne, selvrealisering og evnen til at handle på egen hånd. ”Det er i virkeligheden sagens kerne: antidepressive midler, både de nye og de gamle af slagsen, påvirker vores følelse af sorg, men også af smerte, den afvisning af selvet, som fører den

deprimerede ind i en fastlåst tilstand. De fjerner de største anstødssten for det moderne menneske, nemlig de hæmninger, der forhindrer os i selvrealiseringen. Hæmningerne er blevet væsentlige aktører i det moderne samfund, fordi de understreger individuel fleksibilitet og øger værdien af konkurrence i det sociale,” siger Alain Ehrenberg.

Inden for psykiatrien, forklarer han, karakteriserer bekymringen om hæmninger, hvad jeg vil kalde depressionens anden tidsalder. I den første tidsalder, mellem opdagelsen af vibrationsterapi i slutningen af 1930'erne og frem til 1970'erne, hvor den nosografiske revolution fandt sted med DSM-III, var depression henvist til en position som et underfelt af Freudianske neuroser. Med den anden tidsalder fulgte både adskillelsen af depression fra neurose og en fundamental forandring af de begreber, vi anvender i diskussionen af depression. Depression blev til en forsinkelse af handling, og antidepressive midler fjerner forsinkelsen. Den deprimerede personificerer det utilstrækkelige individ ifølge de gængse handlenormer.

”Nu om dage handler depression om ånden, hvormed vi handler. Depression er ikke samfundets skyld. Årsagen til nedtryktthed og eksistentiel frustration er i dag først og fremmest placeret hos dig selv – i din hjernes kemi,” siger Ehrenberg.

Af Claus Holm
clho@dpu.dk

ALAIN EHRENBURG

Professor i sociologi ved Université Paris Descartes. Han har opnået international berømmelse med bogen 'Det udmattede selv – depression og samfund', som udkom på dansk tidligere i år på Informations Forlag.

MØD ALAIN EHRENBURG PÅ DPU

Den Femte Salon inviterer i samarbejde med DPU til offentlig forelæsning og debat med Alain Ehrenberg om hans meget omtalte bog 'Det udmattede selv – depression og samfund'. Det finder sted fredag den 29. oktober kl. 15.30-17.00 i DPU's Festsal, Tuborgvej 164, København. Pris: 50 kr.

www.dpu.dk/kalender

NYE BØGER MODTAGET PÅ REDAKTIONEN

RELIGION I PSYKE OG SAMFUND

Olav Hammer og Jesper Sørensen

I bogen stiller to religionsforskere skarpt på den drivkraft, der får mennesker over hele verden til også i dag at bruge enorme ressourcer på at udføre tilsyneladende meningsløse ritualer

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

CAPABILITY APPROACH

Niels Rosendal Jensen og Christian Christrup Kjeldsen

Hvordan skaber og sikrer vi os muligheden for det gode liv for den enkelte? Dette søger forfatterne at give et bud på. Et bud forankret i Capability-tilgangen og den nutidige samfunds- og uddannelsessituation i Danmark.

VIASYSTIME

SAMFUND, SKOLE OG HISTORIEUNDERVISNING

Vagn Oluf Nielsen

En bog om, hvordan historieundervisningen i folkeskolen har udviklet sig gennem tiden, set i lyset af samfundsudviklingen og den deraf følgende udvikling i den danske folkeskole.

BILLESØ & BALTZER

EN ENKLERE METODE

Ann Kristin Larsen

Denne bog introducerer studerende til elementær samfundsvidenskabelig metode. Den guider den studerende gennem forskningsprocessens faser og centrale begreber – fra problemformulering til indsamling, analyse og tolkning af data

AKADEMISK FORLAG

KROPPENS AMBIVALENS

Ane Moltke

Gennem interview med unge skizofrene, teori, cases og praktiske anvisninger søger forfatteren ind bag det paradoks, at vi igen og igen taler om sundhed og kropslig udfoldelse, men alligevel glemmer – eller opgiver – den gavnlige virkning af motion i behandlingen af sindslidende.

FRYDENLUND

AT SAMTALE SIG TIL VIDEN

Liv Gjems

Bogen præsenterer teorier om sprog, sproglæring og viden. Fokus er på samtalers betydning for børn i den alder, hvor de er 'lærlinge i kognitiv udvikling og tænkning'.

DAFOLO

KUNSTEN AT DANNE MENNESKER

Lise Sølund

En introduktion til den schweizisk-franske oplysningsfilosof Jean-Jacques Rousseaus pædagogik. I bogen følger vi trin for trin filosofens idéer om børneopdragelse, dannelse og uddannelse.

VIASYSTIME

MØNSTERBRUD I OPBRUD

Jytte Birk Sørensen (red.)

Omdrejningspunktet for denne bog er mønsterbrydning. I flere kapitler er selve mønsterbryderbegrebet til diskussion – for hvad karakteriserer 'en mønsterbryder'? Giver begrebet overhovedet mening?

DAFOLO

ETIK FOR SUNDHEDSFAGENE

Åshild Slettebø og Per Nortvedt (red.)

Bogen belyser etiske udfordringer og erhvervsetiske retningslinjer, som sundhedspersonale konfronteres med. Den bidrager til diskussionen om, hvordan man foretager etiske skøn. Herudover beskæftiger den sig med forskning og forskningsmetoder inden for etik.

KLIM

GRUPPE OG SAMSPIL

Peik Gjøsund og Roar Huseby

Denne indføringsbog i gruppepsykologi foreligger nu i en 3. revideret udgave. Bogen er i denne udgave udvidet med beskrivelser af lærerens rolle som klasseleder og af, hvordan forskellige grupper kan udvikle sig, samt hvordan dette kræver forskellige former for ledelse.

HANS REITZELS FORLAG

PÆDAGOGIK - ET OVERBLIK

Henrik Juul

Bogen giver læseren et overblik over pædagogiske teorier og traditioner. Bogen egner sig som introduktion til pædagogikken og som opsamlende læsning.

GYLDENDALS LÆRERBIBLIOTEK

”Vi træffer beslutninger eller overvejer sagerne ordentligt i den overbevisning, at argumenter ikke skader handling, men at det tværtimod er skadeligt ikke at lade sig belære af argumenter, før man skrider til handling.”

Perikles 430 f.Kr.